

Remembrance weekend

11 & 12 november 2011

Voor de zesde maal op rij kunnen we op 11 november de plechtigheden naar aanleiding van de herdenking van de Wapenstilstand in Ieper bijwonen. Dit jaar bezoeken we ook op zaterdag 12 november een aantal sites in Zonnebeke, Passendale en Sint-Juliaan. Het doet mij plezier vast te stellen dat er heel wat gegadigden zijn voor deze tweedaagse.

Voor de organisatie van dit bezoek aan de Westhoek kon ik ook dit jaar rekenen op de enthousiaste medewerking en hulp van heel wat personen en instanties. De moeilijkheid bij het samenstellen van een programma is niet zozeer het vinden van interessante en geschikte sites, maar veeleer het elimineren van locaties die in aanmerking zouden kunnen komen.

Er zijn honderden sites in de Westhoek die verwijzen naar de *Grote Oorlog* en allemaal, zonder uitzondering, zijn ze een bezoek waard. Al deze sites, groot of klein, bekend of niet, druk bezocht of bijna vergeten, van Nieuwpoort in het noorden tot Mesen in het zuiden, hebben een eigen en boeiend verhaal te vertellen.

Veel van deze sites zijn begraafplaatsen. De bekendste zijn ongetwijfeld de *Engelse kerkhoven* zoals ze in de volksmond genoemd worden. Ze zijn heel goed herkenbaar door de witte stèlevormige zerken en het hoge *cross of sacrifice* dat een centrale plaats inneemt op al deze begraafplaatsen.

Daarnaast zijn er ook de Franse begraafplaatsen of ereperken op gemeentelijke kerkhoven, met kunststof kruisen. Het aantal sites dat aan de Franse aanwezigheid herinnert staat in schril contrast tot de inspanningen die de Franse troepen tijdens *la Grande Guerre* geleverd hebben. Tijdens cruciale fases zijn het dikwijls de Fransen geweest die de Duitse opmars wisten te stuiten, veelal ten koste van zware verliezen. Jammer genoeg zijn deze verhalen te weinig bekend.

De Belgische militaire begraafplaatsen liggen er, sinds Defensie voor het onderhoud instaat, een stuk beter bij. In het kader van de herdenkingsplechtigheden naar aanleiding van '100 jaar Grote Oorlog' zal een *letter of agreement* tussen de gewestelijke en de federale overheden tot stand worden gebracht.

Buiten de Westhoek maar toch nog net binnen West-Vlaanderen, ligt de enige Amerikaanse militaire begraafplaats uit de Eerste Wereldoorlog in België. Het 'Flanders Field' American Cemetery is, met 368 zerken, de kleinste Amerikaanse militaire begraafplaats in Europa.

En de Duitse doden? Ongeveer 125.000 rusten er op vier begraafplaatsen in West-Vlaanderen. Hooglede, weinig bezocht, met een mooie tempelvormige kapel met negen bogen. Het gebouw is opgetrokken uit de stenen van het Duits paviljoen van de wereldtentoonstelling in 1928 in Parijs. Langemark, het *Studentenfriedhof*, met de beeldengroep van Emil Krieger. Vladslo *Praetbosch*, met *het treurende ouderpaar* van Käthe Kollwitz bij het graf van haar zoon Peter. Menen *Waldfriedhof*, de grootste Duitse militaire begraafplaats van Europa met meer dan 48.000 graven.

Stuk voor stuk monumenten met een eigen verhaal die een bezoek meer dan waard zijn.

Stefaan Vandenbussche,
november 2011.

Gouverneur Paul Breyne over zijn vader Gerard Breyne

Op 14 mei 2011 werd een nieuw boek voorgesteld over de Duitse 'Studentenfriedhof' in Langemark. Bij die gelegenheid hield de heer Paul Breyne, gouverneur van de provincie West-Vlaanderen, een zeer gesmaakte toespraak waaruit ik graag, en met zijn toestemming, citeer.

In het voorjaar van 1915 moet een kleine Belgische jongen van 7 jaar oud zijn naar Rouen gevluchte ouders, broers en zussen verlaten om aan de andere kant van Frankrijk – in de Basses Alpes - schoolwijsheid op te doen in de 'Colonie Scolaire'. Hij zou een 'Enfant de l' Yser' worden, één van die vele Vlaamse kinderen die tijdens de oorlog van hun familie werden gescheiden en – hoe jong ook - aan hun lot werden overgelaten.

Voor hij vertrekt zegt zijn vader: "Jongen, je zult daar niet alles mogen schrijven. Die meesters zullen jouw brieven nalezen. Maar laten we afspreken dat je, als je niet gelukkig bent, onderaan jouw brief een kruisje tekent. En als het echt niet goed gaat twee of drie kruisjes, naargelang..."

Wanneer enkele weken later zijn ouders de tweede brief van hun kleine ontvangen waren er rondom rond kruisjes getekend. Zijn gezondheid was slecht, van leren kwam weinig in huis, maar des te meer moesten de kinderen de ploeg trekken. Zij waren goedkoper dan de paarden...

De kleine jongen werd later mijn vader, Gerard Breyne. En wanneer hij in de herfst van zijn leven dit verhaal van zijn jeugd vertelde voegde hij er gelaten aan toe: "Maar ja, 't was toen oorlog".

Met die laatste eenvoudige woorden bedoelde mijn vader dat er in oorlogstijd andere regels golden dan in 'normale' tijden, dat de logica der dingen niet meer gerespecteerd werd en dat de mens in die tijd tot onmenselijke zaken in staat was.

Hoe is anders te verklaren dat in oktober-november 1914 de Duitse legerleiding elke vorm van realisme had verloren door slecht opgeleide troepen, waaronder studenten, die kort daarvoor nog de schoolbanken bevolkten, te Bickschote – ten Westen van Langemark - naar de voorste linies van het front te sturen. Die troepen waren bovendien amper uitgerust voor hun taak. Spaden, draadscharen en landkaarten, noodzakelijk voor een aanval in Vlaanderens velden, ontbraken. Onverantwoorde overmoed van de bevelhebbers, die hun mensen steeds opnieuw in aanvallen dreven, die vanaf het begin tot mislukken waren gedoemd. "Maar ja, 't was toen oorlog".

En om hun falende leiding te verdoezelen werd later een ganse heldenmythe rond 'Langemarck' – klonk veel beter dan het moeilijk uit te spreken 'Bickschote' - gecreëerd. De jongens zouden het 'Deutschlandlied' gezongen hebben terwijl ze de vijandelijke linies bestormden. Wat in vele Duitse vaderlandslievende publicaties als zekerheid werd geponeerd, kan alleen maar betwijfeld worden. Niemand is er om dit te bevestigen. Maar de mythe moest en zou Duitsland veroveren. De bevolking mocht niet weten op welke onverantwoorde manier hun soldaten de dood werden ingejaagd, welke bloedige en barbaarse tragedie zich ten westen van Langemark heeft afgespeeld.

De gouverneur gaat verder met zijn toespraak waarin hij hulde brengt aan de auteurs en aan de uitgever van het boek, en hij sluit af met deze woorden:

Alleen als wij de tragedies uit het verleden onthouden, is er kans dat deze niet in de toekomst worden herhaald. Dan zal geen vader, geen moeder en geen kind meer moeten zuchten: "Maar ja, 't was toen oorlog".

Dag 1: vrijdag 11 november – Programma

Herdenking Wapenstilstand in Leper

- 08u45** Herdenkingshulde op de Franse militaire begraafplaats
Saint-Charles de Potyze in Leper.
- 09u20** Koffie in tearoom Kom il Foo, Tempelstraat 7 in Leper.
- 10u00** Vertrek via de Grote Markt naar de Menenpoort.
- 10u20** Vertrek '**Poppy Parade**' naar de Menenpoort.
- 10u30** Hulde aan het Belgisch monument.
Vertrek optocht met de Koninklijke Harmonie 'Ypriana'.
- 11u00** **Speciale Last Post plechtigheid onder de Menenpoort, opgeluisterd door o.a. het Ieperse Sint-Niklaas mannenkoor en de Koninklijke Harmonie 'Ypriana'.**
De plechtigheid staat dit jaar in het teken van de '**Olympians**'.
- 12u15** Wandeling van de Menenpoort via de vestingroute naar de Rijselpoort.
Bezoek onderweg aan **Ramparts Cemetery** aan de Majoorgracht.
- 13u15** Lunch in tearoom Kom il Foo.
- 14u30** Vertrek naar **Zillebeke** voor een bezoek aan de Commonwealth begraafplaats '**Bedford House**' en aan enkele merkwaardige graven.
- 16u00** Terugkeer naar de kathedraal van Leper.
- 16u30** Herdenkingsconcert in de Sint-Maartenskathedraal, Leper
'The Great War Remembered'
- 18u30** Einde.
Wie zin heeft kan nog even napraten bij een glaasje in Kom il Foo.

De Franse begraafplaats Saint-Charles de Potyze

Samen met het massagraf op de Kemmelberg is dit één van de slechts twee resterende Franse militaire begraafplaatsen in de Westhoek. De meeste hier bijgezette soldaten stierven tussen oktober 1914 en april 1915, bij de eerste en tweede slag om Ieper.

Veel Franse soldaten die in Vlaanderen sneuvelden, zijn begraven op Britse militaire begraafplaatsen. Ook op sommige civiele kerkhoven, zoals o.a. in Koksijde, Roeselare en Veurne, zijn ereperken voor Franse gesneuvelden.

De ingangspoort.

Vermoedelijk liggen hier 4.224 Franse militaire begraven:

- 3.593 doden in individuele, dubbele en collectieve graven,
- 616 doden in een 'Ossuaire',
- 15 recente graven met stoffelijke overschotten die door de 'diggers' gevonden werden tijdens hun werk op de Ieperse industriezone langsheen het kanaal Ieper-IJzer.

De meeste van de 30.000 Franse gesneuvelden van de eerste en tweede slag om Ieper (najaar 1914 en voorjaar 1915) werden overgebracht naar de begraafplaats van Notre-Dame de Lorette in Souchez, bij Arras (Frankrijk).

De begraafplaats werd in oktober 1914 aangelegd vlakbij de "Ambulance Saint-Charles", een verbandpost ingericht in een wijksschooltje op de plaats van de huidige begraafplaats.

Een calvariekruis met beeldengroep werd in 1968 op initiatief van het Comité d'Entente des Amis Combattants d'Ypres opgericht. Vooraan ligt een dode soldaat, vóór het kruis staan drie treurende vrouwen. Op een sokkel staan Maria en Johannes die de gekruisigde Christus ondersteunen.

Iedere divisie of regiment heeft een eigen hoekje waar de eigen gesneuvelden worden bijgezet. De begraafplaats is degelijk georganiseerd, alle graven hebben een nummer en er worden nauwkeurige lijsten opgemaakt. In april 1915 verlaten de Franse troepen definitief deze sector. Bij de Duitse doorbraak in mei 1915 komt de begraafplaats midden in de vuurlinie te liggen. Het artillerievuur vernielt één na één de houten kruisen, die de kostbare informatie bevatten voor latere identificatie.

Op 31 juli 1917 begint de derde slag om Ieper en opnieuw houdt de artillerie lelijk huis: achteraf wijst niets er nog op dat hier ooit een begraafplaats met duizenden graven was.

Wanneer in april 1918 het Duitse lenteoffensief losbarst, moeten de Britten het zo moeizaam veroverde terrein opnieuw prijsgeven. Waar eens de begraafplaats Saint-Charles lag, bevindt zich nu de eerste Duitse linie, de zogenaamde "Frankenstellung". Op 28 september 1918, de eerste dag van het bevrijdingsoffensief, wordt deze stelling volledig overhoop geschoten. Er wordt de doden geen rust gegund. Vanaf 1919 wordt de begraafplaats volledig opnieuw opgegraven. Er rest een door onkruid overwoekerde vlakte met resten van loopgraven en een plaatijzeren hut als lijkenhuisje.

Het monument boven het massagraf achteraan.

Saint-Charles de Potyze fungeert vanaf 1919 ook als verzamelplaats voor de overal verspreide graven, die aanvankelijk een grafkruis op de vindplaats zelf kregen. Op de begraafplaats zelf heerst de grootste wanorde. Van overal worden lijken aangevoerd, die soms dagenlang in ruwhouten kisten op een hoek van de begraafplaats opgestapeld blijven. Elders wordt door families tot ontgraving overgegaan. De Franse overheid liet de nabestaanden vanaf 1920 de keuze tussen repatriëren of begraven op een militaire begraafplaats in België of in Frankrijk.

Bij een eerste organisatie van de militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze krijgen alle graven een eenvoudig withouten grafkruis met de naam in zwarte letters. Langs beide zijden van de centrale laan worden enkel officieren begraven. Veel oudstrijders die op bedevaart komen en hulde willen brengen aan hun gesneuvelde kameraden, zijn diep teleurgesteld over de toestand van de Franse begraafplaatsen in Ieper en Kemmel.

Zes jaar na het einde van de oorlog, wanneer de Britse begraafplaatsen reeds hun definitief en verzorgd uitzicht hebben, laat de toestand op Saint-Charles de Potyze zo erg te wensen over dat in een Frans oudstrijdersblad een noodkreet weerklinkt. Onder de titel "La misère des morts" verschijnt een uitgebreid artikel waaruit onmacht en verbittering klinken:

3.000 van de onzen rusten in een stuk braakliggende grond, dat als naam draagt "Cimetière militaire français de Saint-Charles Ypres". De ingangspoort, als men die zo mag noemen, ligt in stukken uiteen. Achteraan op het Cimetière ziet men een soort hok, bestaande uit ijzeren platen van op het front, waarin 7 of 8 lege kisten staan weg te rotten. Vruchteloos zal men zoeken naar iets dat aan Frankrijk herinnert, alleen een klein monumentje werd er door de Ieperse (!) bevolking in 1920 opgericht. De plechtigheden op 1 of 11 november beperken zich tot het neerleggen van een bloemenkrans door de stad Ieper en de Britse gravendienst. Door hun eigen land worden onze doden zelfs niet geëerd... Kruisjes, waarvan de letters langzaam door de regen worden uitgewist, vallen om, en het hart van de oudstrijders doet pijn, wanneer zij deze slordige 24 rijen van elk 120 graven zien.

Het Cimetière ligt er meestal volledig verlaten bij: niemand om te onderhouden, geen bloemen, geen beplantingen, overal gras en onkruid. En tussen de graven is het nog erger: vermits er geen afwateringssysteem is voorzien, liggen de meeste graven in een ware modderpoel. En dat is nog niet alles! Naast deze verregaande verwaarlozing moeten wij nog een pijnlijker aspect vermelden: de voortdurende ontering en het gesol met de lijken van onze dierbare overleden strijdmakkers! Het ergste valt te zien in het zogenaamde lijkenhuisje. Een stapel oude uniformstukken van de doden, waartussen men zelfs het rode laken uit 1914 kan ontwaren. En daarnaast kan men een aantal lijk-kisten zien, zo maar op elkaar gestapeld. Tussen de opengereten planken ziet men beenderen en overblijfselen van militaire uitrusting.

Binnenkort zullen de toeristen zich afvragen of hier werkelijk Fransen hebben gestreden, want niets zal nog herinneren aan hun aanwezigheid. Men ontgraaft, hergroepeert, brengt ganse kerkhoven over, terwijl de Engelsen voor enkele tientallen graven een afzonderlijk kerkhof aanleggen. Arme Franse gesneuvelden... Geen opschrift, geen enkele aanduiding herinnert aan jullie offer. Het kerkhof Saint-Charles is werkelijk een schande voor Frankrijk!

Op zondag 19 april 1925 concretiseert het verzet tegen de lamentabele toestand zich in een indrukwekkende betoging van een vijftigtal Franse en Belgische oudstrijdersverenigingen die stilzwijgend protesteren tegen de verregaande verwaarlozing van de begraafplaats. Geen enkele redevoering wordt er uitgesproken, men hoort alleen klaoengeschal en men ziet de aanwezige vaandels die zich buigen over de rijen omgevallen kruisen... Daarna volgt het appel van alle aanwezige verenigingen. Er is een eenvoudig maar waardig protest.

Pas op zondag 2 mei 1928 wordt de begraafplaats ingewijd door de bisschop van Rijsel. Ter gelegenheid van deze plechtigheid wordt er een centrale ingangspoort geplaatst, identiek aan deze op de militaire begraafplaatsen in Frankrijk. Het Cimetière heeft ondertussen ook een beter uitzicht gekregen, maar nog steeds zijn de houten kruisen niet vervangen. Bij slechte weersomstandigheden is alleen het middenpad begaanbaar, en het onderhoud van de paden en aanplantingen laat nog veel te wensen over. Pas in de jaren 1930 zullen de houten kruisen vervangen worden door betonnen exemplaren.

Een hoefijzervormige grafsteen voor moslims, een kruis voor christenen, een afgeronde stèle met een davidster voor joden.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ligt de Franse dodenakker er verlaten en verwaarloosd bij. In 1947 wordt door de Ieperse bevolking een nieuw monument opgericht boven het massagraf, dit ter vervanging van het arduinen monument in de centrale laan. Deze driezijdige obelisk draagt als opschrift "Hommage de la population Yproise – 20.10.1922 – 18.05.1947". Onderaan zijn oude herdenkingsplaten aangebracht van de oudstrijdersverenigingen van het 32ste, 66ste en 125ste Regiment Infanterie en van de 17de Divisie.

In 1968 werd een Bretoens geïnspireerde kalvariegroep opgesteld aan de straatzijde, mede als eerbetoon aan de vele Bretoenen die in Vlaanderen vielen. Het indrukwekkende monument stelt de treurende moeders en weduwen voor bij het lijk van een gesneuvelde soldaat.

Vanaf 1975 worden de grauwwitte betonnen grafkruisen met hun onleesbaar geworden naamplaatjes vervangen door nieuwe kruisen uit witte kunststof. Ook de ingangspoort en het centrale pad worden opgefrist zodat de begraafplaats er eind 1978 opnieuw verzorgd bijligt.

de Menenpoort

De Menenpoort is één van de bekendste monumenten van de Eerste Wereldoorlog. De poort werd ontworpen door de Britse architect Sir Reginald Blomfield als een klassieke triomfboog op de plaats van de vroegere doorgang doorheen de stadsomwalling richting Menen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de *Menin Gate* niet meer dan een doorgang in de vestingen, geflankeerd door de beelden van twee leeuwen die het stadswapen vasthielden. Deze zwaar beschadigde, maar intussen gerestaureerde leeuwen werden in 1936 aan Australië geschonken, waar ze nu het graf van de Onbekende Soldaat sieren in het Australian War Memorial in Canberra.

Omdat langs de Menenpoort duizenden Britten naar het front optrokken, werd dit de uitverkoren plek om het meest prestigieuze Britse monument te bouwen.

Omwille van zijn ontstaansgeschiedenis – monument ter herinnering aan wapenfeiten, maar ook monument ter nagedachtenis van de vermisten – heeft de Menenpoort een ietwat dubbel karakter: zowel triomfantelijk (uitzicht als triomfboog, leeuw op oostzijde) als piëteitsvol (de namenlijsten, de sarcofaag op de westzijde). Daardoor kan iedereen er de interpretatie aan geven die hij of zij wil.

De Menenpoort groeide binnen de kortste keren uit tot een bedevaartsoord voor al wie een familielid in de *Ypres Salient* verloren had.

Het grootse monument werd ingehuldigd op 24 juli 1927 in aanwezigheid van de Belgische koning Albert I en de Britse veldmaarschalk Plumer. Tijdens de openingsceremonie speelden klaroemblazers van de *Somerset Light Infantry* voor het eerst de *Last Post*. Dat maakte sterke indruk op de Ieperse politiecommissaris Pierre Vandenbraambussche en hij vatte het plan op om een ceremonie met een meer permanent karakter op te zetten.

De *Last Post* werd nog twee maanden lang na de inhuldiging gespeeld en vanaf 1 juli 1928 werd het een dagelijkse gewoonte. Sindsdien heeft de *Last Post* iedere avond onder de Menenpoort weerklonken, of er nu weinig of geen volk was, ondanks hittegolf, sneeuwstorm of zwaar onweer. Enige onderbrekingen in deze lijst waren de periodes van 1 oktober 1928 tot 1 mei 1929 en tijdens de bezetting gedurende de Tweede Wereldoorlog. Maar op de dag zelf van de bevrijding (6 september 1944) werd de traditie hernomen.

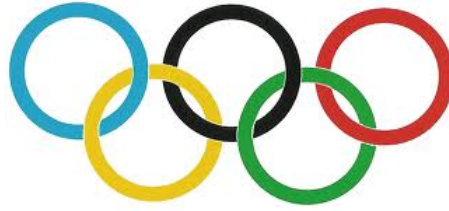
Op de stenen platen van de panelen binnenin de Menenpoort, tegen de muren van de trappen en onder de galerijen, zijn ongeveer 55.000 namen gebeiteld van vermisten en niet-geïdentificeerde gesneuvelden uit het Gemenebest vóór 15 augustus 1917. De namen van circa 35.000 andere vermisten werden gebeiteld in de muren van het Tyne Cot Cemetery in Passendale.

11.00 hrs Menin Gate: special Armistice Ceremony

Geef acht (Klaroeners)	1'
Prominenten groeten: <ul style="list-style-type: none">- de brandweerkorpsen,- het peloton van de CCMP (<i>Competentiecentrum Materieel en Producten</i> - Ieper) en- SHAPE (<i>Supreme Headquarters of the Allied Powers in Europe</i> – Casteau nabij Mons)	3'
Toespraak door de heer Benoit Mottrie, voorzitter van the Last Post Association	3'
Gebeden <ul style="list-style-type: none">- E.H. Deken Hemeryck- Reverend-Canon Llewellyn- Dominee van Andel	5'
Last Post (Klaroeners)	2'
Exhortation door een vertegenwoordiger van het British Legion	2'
<i>Vers vier van het gedicht 'For the Fallen' van Laurence Binyon wordt voorgelezen:</i>	
<p>They shall grow not old, as we that are left grow old: Age shall not weary them, nor the years condemn. At the going down of the sun and in the morning We will remember them.</p>	
Minuut stilte	1'
Lament (klaaglied) door een Piper	3'
Neerlegging van kransen door ambassadeurs, prominenten en de Olympische delegatie. Ondertussen speelt Ypriana <i>O Valiant Hearts</i> , zij worden vocaal begeleid door het Sint-Niklaas mannenkoor.	15'
Reveille (Klaroeners)	2'
God save the Queen (Ypriana)	3'
Brabançonne (Ypriana)	3'

Speciale Last Post Plechtigheid: Olympians

**BRITISH OLYMPIC
ASSOCIATION**

*Belgisch
Olympisch
en Inter-
federaal
Comité*

De speciale Last Post plechtigheid van 11.11.2011 om 11u staat in het teken van de Olympische atleten die tijdens de Eerste Wereldoorlog streden en het leven lieten in de Ieperboog. Op initiatief van het BOIC (Belgisch Olympisch en Interfederaal Comité) zal een omvangrijke Olympische delegatie de plechtigheden rond Wapenstilstand in Ieper bijwonen. De delegatie bestaat uit een 50-tal personen, waaronder tal van Olympische medaillewinnaars uit Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland en België. De delegatie wordt geleid door IOC-voorzitter Jacques Rogge. Van Belgische zijde zullen o.m. Eddy Merckx, Gaston Roelants, Robert Van de Walle, Frederik Deburghgraeve en ook Pierre-Olivier Beckers, voorzitter van het BOIC, aanwezig zijn. De Britse delegatie zal bestaan uit een 20-tal personen.

De Stad Ieper is bijzonder verheugd dat het in de aanloop naar de Olympische Zomerspelen in Londen in 2012 deze belangrijke delegatie mag verwelkomen in Ieper ter gelegenheid van de Wapenstilstandsherdenking. Als Vredesstad is Ieper een stad van herinnering, waar nooit de hoge tol aan mensenlevens bij soldaten en burgers in de Eerste Wereldoorlog mag vergeten worden.

Twee Britse 'Olympians' sneuvelden in de 'Ypres Salient':

Captain **Noel Chavasse VC**, hij vertegenwoordigde Groot-Brittannië op de 400 yards tijdens de Spelen van 1908 in Londen. Noel Chavasse maakte deel uit van het Royal Army Medical Corps en sneuvelde op 4 augustus 1917 op 32-jarige leeftijd. Hij werd begraven op Brandhoek New Military Cemetery in Vlamertinge, III.B.15. Hij is de enige persoon aan wie tweemaal het Victoria Cross (VC, de hoogste Britse militaire onderscheiding) verleend werd tijdens de Eerste Wereldoorlog, en dit 'voor uiterst schitterende blijken van moed en toewijding'.

Gunner **G. A. Hawkins**, hij werd vierde op de 220m tijdens de Spelen van 1908, hij was de eerste Brit die deelnam aan een Olympische finale sprint.

Hawkins was kanonnier bij de Royal Garrison Artillery, 254ste Batterij, en sneuvelde op 20 september 1917. Hij werd begraven op Bard Cottage Cemetery in Boezinge, IV.H.25.

Eén Belgische Olympiër liet het leven tijdens de Eerste Wereldoorlog. **Herman Donners** (5.8.1888 – 14.5.1915) nam als waterpolospeler tweemaal deel aan de Olympische Spelen, in 1908 en 1912. In 1908 maakte hij deel uit van het team dat een zilver medaille behaalde. Vier jaar later, in 1912, speelde hij opnieuw mee en won toen een bronzen medaille.

Soldaat 2de Klas Donners werd gemobiliseerd in 1914 en maakte deel uit van het 1ste Regiment Grenadiers, 7de Compagnie. Op 11 mei 1915 werd Herman Donners met 'verwondingen' opgenomen in de 'ambulance Depage' in Calais. Hij overleed er op 14 mei 1915 om 1 uur 's nachts. Op 15 mei werd hij begraven op de Belgische begraafplaats in Calais. Op 30 augustus 1922 werd zijn stoffelijk overschot herbegraven op de stedelijke begraafplaats van Antwerpen, Schoonselhof.

The Last Post Association

Sinds 1 juli 1928 wordt iedere avond, precies om 20u00, de *Last Post* geblazen onder de Menenpoort in Ieper. Dit dagelijks eerbetoon, uitgevoerd door klaroenspelers van de stedelijke brandweer, houdt de herinnering levend aan de soldaten van het Britse Keizerrijk die streden en sneuvelden in de Ieperboog tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Toen de initiatiefnemer, politiecommissaris Pierre Vandenbraambussche, mensen zocht die de Last Post wilden blazen, vond hij gehoor bij de Ieperse brandweer. Nog altijd zijn het brandweermannen die in uniform de ceremonie gestalte geven. De klaroenen zijn eigendom van de Last Post Association. Eén van de instrumenten kreeg de vereniging cadeau van een oudstrijder uit Liverpool die met de voetbalpronostiek een pak geld had gewonnen. Twee andere klaroenen deden dienst in de loopgraven tijdens de 'Grote Oorlog'.

In 1930 werd het Last Post Committee opgericht: een onafhankelijke vereniging die tot belangrijkste doel heeft de dagelijkse Last Post ceremonie in ere te houden. Al op het einde van de jaren 1920 werden de klaroeners van de brandweer definitief ingezet om de Last Post te blazen onder de Menenpoort. De brandweercommandant, houthandelaar Vergracht, was één van de stichters van het Last Post Committee. De praktische schikkingen werden overgelaten aan een geadeerde van de brandweer, in casu Amedee Deplancke, die later zelf commandant werd.

De klaroenblazers droegen het uniform van de brandweer omdat het Committee geen financiële middelen had om eigen uniformen te kopen. Britse brandweerkorpsen concludeerden hieruit dat de Last Post een brandweercreatie was, en dat leidde tot hun bezoeken.

Ondertussen zijn die bezoeken op 11 november een soort traditie geworden en die hebben een dusdanig succes gekend, dat vaak nieuwe groepen geweigerd moesten worden. Nu werken die brandweerkorpsen mee aan o.a. de Poppy parade en ook aan het concert.

In de vele jaren sinds haar instelling hebben talrijke binnen- en buitenlandse prominenten de Last Post bijgewoond. Onder hen onder meer alle Belgische koningen sinds de Eerste Wereldoorlog, verschillende leden van de Britse koninklijke familie, oud-president George Bush senior van de Verenigde Staten, Paus Johannes-Paulus II en Moeder Theresa.

The Last Post Association werd door de Vlaamse Gemeenschap bekroond met de Cultuurprijs Vlaanderen 2008 in de categorie vrijwilligers.

Op 26 juni 2011 werd de Last Post ceremonie door mevrouw Joke Schauvliege, Vlaams minister van Cultuur, toegevoegd aan de Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. Dit is een eerste stap in de procedure tot mogelijke erkenning van de ceremonie tot Unesco-werelderfgoed.

de Lakenhalle en het Belfort

De Ieperse Lakenhalle is Europa's grootste burgerlijke gebouw in gotische stijl. De oorspronkelijke halle werd gebouwd tussen 1200 en 1304, het belfort is 70 meter hoog.

De lakenhalle werd tijdens de Eerste Wereldoorlog volledig vernield en de restauratie werd pas voltooid in 1967. De architecten, waaronder Jules Coomans, opteerden voor een getrouwe reconstructie waarbij weliswaar moderne materialen gebruikt werden. Onderaan zijn de originele stenen nog zichtbaar, dit zijn de grootste.

De Lakenhallen werden vroeger gebruikt als verhandelingsplaats van laken, in elke deuropening onderaan het belfort werd het laken verkocht. Ieper was zeer befaamd in de middeleeuwen vanwege de goede kwaliteit van het laken. Na Gent en Brugge was Ieper toen de derde belangrijkste stad van Vlaanderen.

Tegenwoordig is de Lakenhalle een door de UNESCO beschermd monument. In de hallen is ook het 'In Flanders Fields' museum gevestigd.

In de belforttoren bevindt zich een beiaard met 49 klokken met een totaal gewicht van 11.892kg. Om het kwartier speelt automatisch het 'Iepers Tuindaglied'. Kwart voor en kwart na het uur speelt een korte versie, op het half uur weerklinkt een langere versie, en op het uur zelf speelt het volledige lied.

Het In Flanders Fields museum

Het In Flanders Fields museum brengt, in het ruime kader van Ieper Vredesstad, het historische verhaal van de Eerste Wereldoorlog in de West-Vlaamse frontstreek. Het IFFM ondergaat momenteel een grondige facelift. Tijdens de vernieuwings- en uitbreidingswerken blijft het museum open tot en met zondag 13 november 2011. In juni 2012 opent het volledig vernieuwde museum weer zijn deuren voor het publiek.

Het nieuwe In Flanders Fields Museum zal opnieuw gebruik maken van de nieuwste museale technieken waarbij ook interactiviteit en beleving een belangrijke rol zullen spelen.

Het huidige documentatiecentrum, dat zich in een apart pand bevindt dat veel te klein geworden is, zal omgevormd worden tot een kenniscentrum over de Eerste Wereldoorlog. Het zal een plaats krijgen in de noordelijke vleugel van de Lakenhallen, meteen aansluitend bij het museum. Het nieuwe kenniscentrum wordt ruim tweemaal groter dan het oude documentatiecentrum.

Het IFFM telde de voorbije jaren gemiddeld 210.000 bezoekers. Voor het vernieuwde museum rekt men op 40 à 60.000 extra bezoekers per jaar in de periode 2014-2018. Toerisme Ieper houdt rekening met een bijkomende tewerkstelling van twee onthaalmedewerkers, een medewerker voor het kenniscentrum en een onderhoudsmedewerker.

Het vernieuwde museum wil een trekkersrol vervullen als belangrijkste instappunt voor het verhaal van de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek.

de Vestingroute

De vestingen van Ieper zijn tien eeuwen oud en zijn de best bewaarde van ons land. Eerst waren de vestingen niet meer dan een aarden wal met grachten. Later kwamen stenen muren en torens. Nog later groeiden ze uit tot een complex geheel met bastions, voorversterkingen, grachten en eilanden, tot ze omvangrijker werden dan de stad die ze beschermden.

De Majoorgracht.

Over de hele route staan 23 infoborden verspreid. Ze vertellen meer over de turbulente geschiedenis van de vesting, over de evolutie van de middeleeuwse stadswallen tot het Franse vestingcomplex, over de techniek van de oorlogsvoering en over de groei van de stad. In de loop van de geschiedenis zijn er op en rond de vestingen boeiende biotopen tot ontwikkeling gekomen. Borden geven informatie over de vele planten en dieren die leven op de muren, langs de grachten, oevers en berm, in de graslanden en tussen de houtkanten.

De vestingroute ontsluit de mooiste plekjes hoog op de vestingwallen en laag bij het water. De wandeling begint bij het Kruitmagazijn.

Langs de Boterplas klimt het pad naar de hoofdwal. Verderop, bij de Majoorgracht, vertellen infopanelen over natuurontwikkeling en de Bourgondische vesting.

Speciaal voor de vestingroute ontworpen brug.

De oude versterkingen werden een schitterend parklandschap op en om de oude stadswallen dat een krans van groen vormt rondom de stad. Die combinatie van een historische omgeving met een natuurrijk parklandschap maken van de Vestingroute een boeiende ervaring. Wie oog heeft voor natuur ontdekt bovendien mooie diersoorten: heel wat vogels, vlinders en amfibieën vinden in en om de vestingen hun vaste stek.

Kom il Foo

Het ontbijt en de lunch in Kom il Foo zijn intussen een traditie geworden.

We worden er opnieuw vriendelijk onthaald en kunnen weer genieten van de speciaal voor ons gemaakte verse hutsepot!

Snack - Tea-Room

Kom il Foo

mooi en rustgevend interieur met binnenterras

Specialiteit Wok à la Carte
Open tot 20u30,
dinsdag tot 18u00.
Bij reservatie open voor iedereen tot...

Tempelstraat 7
8900 Ieper
Tel. & fax: 057/46.99.55

• Zondag gesloten •

Ramparts Cemetery – Lille Gate

Ramparts Cemetery, Lille Gate ligt ten westen van de Rijselpoort op de vestingen. Onder de begraafplaats lagen er *dugouts*. De grafstenen zijn allemaal naar de Majoorgracht gericht.

Het waren Franse troepen die in oktober 1914 met de aanleg van deze begraafplaats begonnen. Britse eenheden gebruikten Ramparts Cemetery met intervallen van februari 1915 tot april 1918.

Er worden 193 Commonwealthdoden herdacht, 9 daarvan zijn niet geïdentificeerd. Zij zijn afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk (158), Canada (10), Australië (11) en Nieuw-Zeeland (14 - allen Maori's). Ramparts Cemetery is nu, samen met het veel grotere Ypres Reservoir Cemetery, de enige militaire begraafplaats binnen de stadswallen.

Op 11 november 1999 werden er vier onbekende soldaten begraven die werden gevonden bij opgravingen naast de Sint-Jacobskerk. De begraafplaats is omgeven door een taxushaag, symbool voor de eeuwige liefde.

Op de begraafplaats werd ook de urne met de as van de auteur Rose Coombs begraven. Daarvoor werd hoogst uitzonderlijk toestemming gegeven, mits er op geen enkele manier op de begraafplaats zelf een aanduiding te vinden zou zijn. Het enige wat toegestaan werd, was het aanbrengen onder de Rijselpoort van een bordje met "Rose Coombs Walk".

Rose Coombs (MBE) is de schrijfster van *Before Endeavours Fade*, een boek dat zorgde voor een heropflakking van het oorlogstoerisme. Zij was ook jarenlang werkzaam in het Imperial War Museum in Londen.

Rose Coombs overleed op 7 januari 1991 en zij liet aan de stad Ieper als legaat haar bibliotheek met boeken over de Eerste en Tweede Wereldoorlog na.

De 'Rose Coombs Memorial Walk' kan men beschouwen als een verre voorloper van de huidige toeristische vestingroute. Rose Coombs was een begrip in Ieper en zij wandelde destijds graag op de vestingen, die zij betrad aan de Rijselpoort.

Wie daar het bord liet plaatsen ter hare nagedachtenis is onbekend, maar het stadsbestuur en de Dienst voor Toerisme hebben besloten het bord er te laten staan.

Bedford House Cemetery

Bedford House Cemetery bevindt zich op het grondgebied van Zillebeke 2,5km ten zuiden van het centrum van Ieper, aan de Rijselseweg, die Ieper met Armentières verbindt. Hier rusten 5.142 doden van de Eerste Wereldoorlog, waaronder 2 Duitsers.

De begraafplaats werd ontworpen door Wilfrid Clement von Berg en is ongeveer 25.000m² groot. Wilfried von Berg werd geboren in Croydon in 1894 en was tijdens de oorlog kapitein bij de Rifle Brigade. Hij tekende de plannen voor 39 *Commonwealth* begraafplaatsen.

Het dorp Zillebeke was tijdens de Eerste Wereldoorlog haast voortdurend in handen van troepen uit de *Commonwealth*. Het grote aantal begraafplaatsen in de omgeving toont duidelijk aan dat hier hevig strijd geleverd werd van 1914 tot 1918.

Bedford House, soms ook *Woudcote House* genoemd, zijn de namen die gegeven werden aan kasteel Rosendael, een landhuis in een park, omgeven door een slotgracht. Hoewel dit terrein nooit in Duitse handen viel, werden het huis en de bomen er rond grotendeels vernield door artillerievuur. Het landhuis werd gebruikt als brigadehoofdkwartier en als veldhospitaal. Het landgoed werd gebruikt als begraafplaats en tegen het einde van de oorlog waren er vijf afzonderlijke *enclosures*, aparte perken.

De graven van *Enclosure Nr. 1* werden na de wapenstilstand overgebracht naar *White House Cemetery* in Sint-Jan.

Met de aanleg van *Enclosure Nr. 2* werd begonnen in december 1915, deze afdeling bleef in gebruik tot oktober 1918. Na de wapenstilstand werden nog 437 graven van de begraafplaatsen *École de Bienfaisance* en *Asylum British*, allebei in Ieper, naar hier overgebracht. Een aantal *special memorials* werden in dit perk opgericht voor soldaten wiens graf vernield werd door artillerievuur.

Het kleinste perk, *Enclosure Nr. 3*, werd gebruikt van februari 1915 tot december 1916.

Het grootste perk, *Enclosure Nr. 4*, was in gebruik van juni 1916 tot februari 1918. Na de wapenstilstand werden nog 3.324 graven naar hier overgebracht vanuit andere, opgeheven begraafplaatsen. Ook lichamen van gesneuvelden die op de slagvelden binnen de Ieperboog werden teruggevonden, werden op *Enclosure Nr. 4* bijgezet. Bijna tweederden van de in dit perk begravenen zijn niet geïdentificeerd. Ook hier gedenken enkele *special memorials* graven die niet teruggevonden of vernield werden.

De graven van *Enclosure Nr. 5* werden na de wapenstilstand overgebracht naar *Aeroplane Cemetery* in Ieper, nabij de Franse begraafplaats Saint-Charles de Potyze.

In het begin van de jaren 1930 werd *Enclosure Nr. 6* aangelegd. Hier werden de stoffelijke resten begraven van de gesneuvelden die men bleef vinden op de slagvelden in de *Ypres Salient*. Later werden hier ook 66 soldaten van het *British Expeditionary Force* begraven die sneuvelden bij de verdediging van het kanaal en de spoorweg Ieper-Komen in mei 1940.

Bijzettingen (bron: *Commonwealth War Graves Commission*)

Verenigd Koninkrijk	4.483
Canada	390
Australië	249
Nieuw-Zeeland	36
Zuid-Afrika	21
Undivided India	21
Andere Commonwealth	6

Totaal Commonwealth 5.206

Andere nationaliteiten (Duits) 2

Second Lieutenant Rupert Price Hallows VC MC

Gedecoreerd met het *Military Cross* (MC) en postuum met het *Victoria Cross* (VC). Hij sneuvelde op 30 september 1915 op 34-jarige leeftijd. Zijn graf bevindt zich in **Enclosure Nr. 4, Plot XIV, Rij B, graf 36**.

Uittreksel uit de *London Gazette* van 16 november 1915: Voor het vertonen van meest opvallende moed en plichtsbewustzijn tijdens de gevechten nabij Hoge tussen 25 en 30 september 1915. Tweede Luitenant Hallows spreidde gedurende deze dagen de grootste moed en onuitputtelijke energie ten toon. Hij was een voorbeeld voor zijn manschappen tijdens vier hevige en aanhoudende bombardementen. Bij meer dan één gelegenheid klom hij, zonder zich om het gevaar te bekommeren, over de borstwering om de Duitse posities te verkennen. Wanneer de voorraad aan munitie krap werd, trok hij onder hevig artillerievuur naar achter en keerde naar de voorste linies terug met een nieuwe voorraad. Zelfs nadat hij dodelijk gewond was geraakt, vrolijkte hij zijn manschappen op en bleef hij hen moed inspreken.

Herdenkingsconcert

The Great War Remembered

Een muzikale evocatie van de Grote Oorlog

Op 11 november 2011 om 16u30 organiseert de Last Post Association voor de achtste maal het concert *The Great War Remembered* in de Sint-Maartenskerk.

Dit concert wil bijdragen tot herdenking door de tijd 90 jaar terug te draaien en het publiek in de atmosfeer van de Grote Oorlog onder te dompelen. Instrumentale en vocale muziek van de bovenste plank, in combinatie met originele WO1-beelden maken dit concert uniek. De 1.250 bezoekers ervaren letterlijk een muzikale evocatie van de Eerste Wereldoorlog in het unieke decor van de Ieperse kathedraal.

Deelnemers aan de editie 2011 zijn ondermeer de Koninklijke Harmonie Ypriana, de Combined Fire & Rescue Service Bands, de koren Altro Voce (Kortrijk) en Chorus (Ieper) en de sopraan Hilde Coppé.

De Belgische sopraan Hilde Coppé studeerde zang aan de Koninklijke Muziekconservatoria van Gent en Brussel. Aan het Tilburgs Conservatorium behaalde zij het diploma voor Uitvoerend Musicus met grootste onderscheiding. In London studeerde zij bij Jessica Cash. Daarnaast volgde ze meester-cursussen, o.a. bij Jos Van Immerseel.

Hilde Coppé is een veel gevraagde soliste voor barok, klassiek, romantiek en hedendaagse muziek. Ze heeft heel wat passies en oratoria op haar repertoire staan, ondermeer van Bach, Mendelssohn, Telemann, Mozart, Haydn, Händel, en Schubert.

Zij geeft stemvorming, zang en vocaal ensemble aan de academies van Roeselare en Wetteren.

De Last Post Association streeft ernaar om de soldaten van Groot-Brittannië en haar imperium die sneuvelden tijdens de 'Grote Oorlog' van 1914-1918 te herdenken en te eren. Zij streden immers voor onze vrijheid en de onafhankelijkheid van België.

De LPA streeft er ook naar om de idealen te promoten die de Ieperse Menenpoort vertegenwoordigt, niet enkel in termen van lijden en zelfopoffering, maar ook in termen van solidariteit, plicht, moed en vaderlandsliefde.

Tezelfdertijd gaan de gedachten ook naar zij die streden aan de andere kant van het niemandsland: vijanden toen, partners nu in een nieuw en verenigd Europa. In dit opzicht vertegenwoordigt de LPA niet enkel een spiegel naar het verleden, maar evenzeer een baken van hoop voor eenieder's toekomst.

de Sint-Maartenskerk

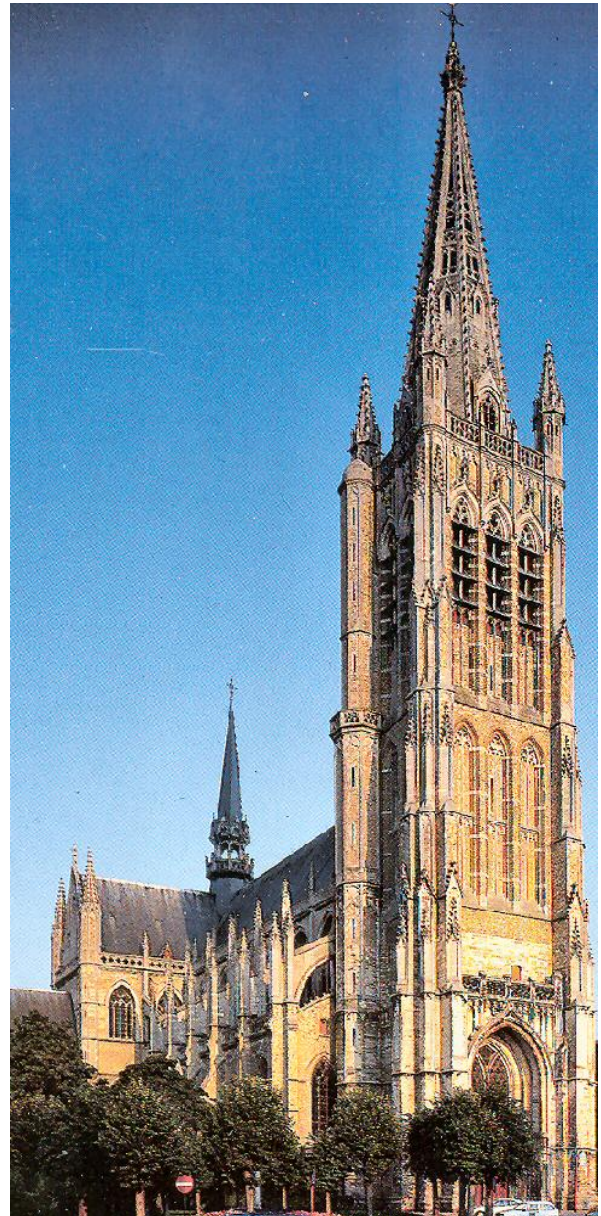
De kerk van het Sint-Maartens klooster werd opgetrokken tussen 1230 en 1370. Daarvoor stond hier een Romaanse kerk, waarschijnlijk uit de 10de of 11de eeuw. De rijkdom van de stad in de 13de eeuw zorgde voor welvaart en een grote bloei, ook van de kerkelijke architectuur. De bouw van de Sint-Maartenskerk en de bouw van de Lakenhalle rond 1250 moeten ongeveer gelijktijdig gezien worden.

In 1559 werd het bisdom Ieper opgericht door Paus Paulus IV. Het concordaat van Pius VII met Napoleon in 1801 betekende het einde van het 240-jarig bestaan van het bisdom. De bekendste bisschop was ongetwijfeld Cornelius Jansenius, stichter van het Jansenisme, en in deze kathedraal begraven.

Na de verwoesting tijdens de Grote Oorlog werd de kerk op haar 13de eeuwse fundamenten in haar huidige vorm heropgebouwd. Het nieuwe gebouw is een bijna exacte reconstructie van het vroegere gotische gebouw. Dit is te danken aan de architect Jules Coomans, die vóór de Eerste Wereldoorlog restauraties uitvoerde aan deze kerk en aan de Lakenhalle, en daardoor over de plannen beschikte. Zo kon hij na 1918 de heropbouw starten.

In de kathedraal zijn Franse en Britse gedenksteden en boven het zuidelijke portaal is er een groot kleurrijk brandraam ter ere van Koning Albert I.

Vooran in de kathedraal ligt de grafsteen voor Robrecht van Bethune, de "Leeuw van Vlaanderen", ook wel Robrecht III van Vlaanderen of Robrecht van Dampierre genoemd.

In de zuidelijke zijkapel staat het altaar met het mirakelbeeld van Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne, de patrones van Ieper. In 1383 werd Ieper belegerd door de Engelsen en de Gentenaars. De Ieperlingen baden tot Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne (thuyne=omwalling). Wanneer de hongersnood hen fataal dreigde te worden, werd het beleg plots afgebroken.

De Ieperlingen dankten Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne voor dit wonder, maar wellicht mochten ze ook "dank u" zeggen aan het grote Franse leger dat vanuit Atrecht aan het optrekken was...

Peace Village – Meseu

Net zoals vorig jaar overnachten we dit jaar opnieuw in Peace Village in Meseu. Dit verblijfscentrum, dat ondertussen al vijf jaar bestaat, is landelijk gelegen aan de rand van Meseu, met amper 1.000 inwoners de kleinste stad van België. Het is een ideale uitvalsbasis voor wandel- en fietstochten in de Westhoek en het Heuvelland.

Peace Village Meseu staat vandaag voor de uitdaging om, in samenwerking met diverse partners in binnen- en buitenland, het verblijfscentrum uit te bouwen tot een regio-specifiek educatief centrum met verblijfsaccommodatie voor groepen, gezinnen en individuele bezoekers.

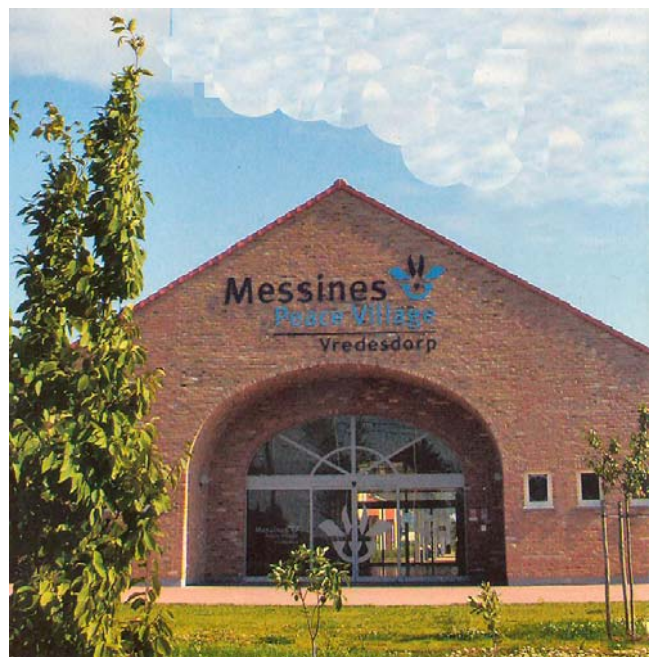

De educatieve werking van Peace Village Meseu wil zich vooral toespitsen op de thema's oorlog en vrede, vanzelfsprekend gelinkt aan de Eerste Wereldoorlog, de Ierse aanwezigheid in de omgeving en de Ierse kwestie.

Ook het thema van de grens als politiek, economisch, sociaal, cultureel en historisch fenomeen (de Vrede van Utrecht, de taalgrens,...) en de landschappelijke en historische waarde van Meseu, de Belgisch-Franse grensregio, Frans-Vlaanderen, Ieper, het West-Vlaamse heuvelland en de Westhoek komen aan bod.

Op woensdag 7 juni 2006 openden Dermot Ahern, Iers minister van Buitenlandse Zaken, David Hanson, Brits minister voor Noord-Ierland, en Vlaams minister van Buitenlands Beleid en Toerisme Geert Bourgeois samen het verblijfscentrum Peace Village.

Dag 2: zaterdag 12 november – Programma

Zonnebeke, Passendale en Sint-Juliaan

08u30 Ontbijt in **Peace Village, Mesen**.

09u30 Vertrek naar **Zonnebeke**, wandeling in het **kasteelpark**.

10u30 Geleid bezoek aan het **Memorial Museum Passchendaele 1917** in **Zonnebeke**.

12u30 Lunch in restaurant '**De Volksbond**', Ieperstraat 26 in Zonnebeke.

14u30 Bezoek aan **Tyne Cot Cemetery** in **Passendale**, de grootste Commonwealth militaire begraafplaats ter wereld.

16u30 Rondrit langs het **Passchendaele New British Cemetery** en het monument voor de **Nieuw-Zeelanders** in 's **Graventafel**.

17u00 Bezoek aan het **Canadese** gedenkteken in **Sint-Juliaan**.

17u30 Einde.

Wie zin heeft kan nog even napraten bij een glaasje in

Memorial Museum Passchendaele 1917

Het kasteel van Zonnebeke is gelegen op het domein van een vroegere Augustijnenabdij. Na de Eerste Wereldoorlog werd het kasteel door de familie Iweins in Normandische stijl heropgetrokken. In 1980 werd het door de gemeente aangekocht en opengesteld voor het publiek. Dit 10 ha grote gemeentelijke domein bevindt zich naast de kerk in Zonnebeke. Het is vrij toegankelijk en men kan er genieten van een prachtige visvijver. In het park- en bosgedeelte werd eveneens een bomenpad uitgewerkt.

'Passchendaele' is niet alleen een episode uit de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog, het is ook een begrip geworden. In het Verenigd Koninkrijk, Canada, Nieuw-Zeeland en Australië, maar ook in Duitsland, is de naam van deze gemeente synoniem voor oorlogsgeweld in zijn meest gruwelijke vorm. In 1917 werden hier in honderd dagen meer dan 400.000 militairen buiten gevecht gesteld voor een terreinwinst van slechts enkele kilometers.

Negentig jaar na het begin van de Grote Oorlog opende de gemeente Zonnebeke in 2004 op Anzac-day in het kasteeldomein een gloednieuw museum. Het Memorial Museum Passchendaele 1917 is de opvolger van het Streekmuseum en kiest voor een klassieke historisch-educatieve presentatie.

De bezoeker doorloopt de vijf slagen bij Ieper aan de hand van indrukwekkend fotomateriaal, een nauwkeurig geselecteerde collectie met historische voorwerpen en verschillende levensechte diorama's.

Wandelen in een Duitse loopgraaf of afdalen in een unieke zes meter diepe Britse *dugout* met communicatie- en verbandpost, hoofdkwartieren en slaappleatsen, het kan alleen in het Memorial Museum Passchendaele 1917. De ideale uitvalsbasis voor een bezoek aan de streek, een absolute must voor toerist én specialist.

Tyne Cot Cemetery and Memorial

Wat in de volksmond gemakshalve 'Tyne Cot' genoemd wordt, bestaat in feite uit twee verschillende memorialen. In de eerste plaats is er de **Tyne Cot begraafplaats**, die met 11.956 doden de grootste *Commonwealth* begraafplaats op het Europese continent is.

De naam 'Passendale' staat onuitwisbaar gegrift in het collectieve geheugen van Groot-Brittannië en het Gemenebest. Tijdens de Derde Slag om Ieper, ook bekend als de Slag om Passendale en die duurde van 31 juli tot 10 november 1917, offerde het Britse leger bijna 300.000 man op voor de inname van de ruïnes van wat ooit het dorp *Passion Dale* of de 'vallei van het lijden' was. De tol aan mensenlevens die deze 'overwinning' eiste, is duidelijk zichtbaar in Tyne Cot Cemetery.

De Britse opperbevelhebber, veldmaarschalk Sir Douglas Haig, vatte het plan op om de havens van Oostende en Zeebrugge in te nemen. Die havens werden gebruikt door de Duitse onderzeeërs, die van daaruit opereerden in de Noordzee, het Kanaal en de Atlantische Oceaan. De Britse troepen zouden uit de Ieperboog breken en via Roeselare noordwaarts oprukken om dan via Lichtervelde, Torhout en Brugge, uiteindelijk Zeebrugge en Oostende in te nemen.

Maar het verliep helemaal niet volgens plan. De Duitse weerstand was niet gebroken door het voorafgaande artilleriebombardement met 2.200 stukken geschut gedurende 10 dagen.

De 8 kilometer terreinwinst die Haig uiteindelijk boekte na 100 dagen hevige strijd in verschrikkelijke omstandigheden, mede veroorzaakt door uitzonderlijk slecht weer, werden vijf maanden later door de Duitse troepen in enkele dagen tijd teniet gedaan tijdens hun lenteoffensief van april 1918.

Passendale in 1914 (bovenaan) en in 1918 (onderaan).

'Tyne Cot' of 'Tyne Cottage' was de naam die de *Northumberland Fusiliers* gaven aan een schuurtje dat dicht bij de weg van Passendale naar Broodseinde stond. Bij dit schuurtje werden vijf of zes Duitse bunkers, *pill-boxes*, gebouwd. Op hun weg naar Passendale nam de 3de Australische Divisie deze pill-boxes in op 4 oktober 1917. Eén van deze bunkers was ongebruikelijk groot en werd door de Australiërs als veldhospitaal gebruikt.

Van 6 oktober tot eind maart 1918 werden aan weerszijden van deze bunker 343 gesneuvelden begraven. Van 13 april tot 28 september 1918 was dit terrein opnieuw in Duitse handen, toen werd het definitief heroverd door Belgische troepen.

Na de wapenstilstand werd Tyne Cot Cemetery sterk uitgebreid. Er werden stoffelijke resten begraven die afkomstig waren van de slagvelden bij Langemark en bij Passendale en van verschillende kleinere begraafplaatsen in de buurt. Ook *Commonwealth* doden die op Duitse *Friedhöfe* rustten, werden naar hier overgebracht.

Koning George V bezocht deze begraafplaats in 1922 en op zijn suggestie werd het *Cross of Sacrifice* boven op de grootste pill-box gebouwd. Op het terrein bevinden zich nog drie andere bunkers. Op 19 juni 1927 werd de begraafplaats officieel ingewijd.

Op deze begraafplaats staan *special memorials* voor 80 gesneuvelden van wie geweten is of verondersteld wordt dat ze hier begraven zijn. Op andere speciale gedenkstenen worden 20 slachtoffers herdacht wiens graven vernield werden door artillerievuur. Van alle doden op Tyne Cot Cemetery kon 70%, of 8.369, niet meer geïdentificeerd worden.

Op 12 juli 2007 opende de Britse koningen Elisabeth II samen met de Belgische koningin Paola een nieuw, modern, bezoekerscentrum. Deze volledig nieuwe infrastructuur kijkt uit over het vroegere slagveld en geeft de bezoekers heel wat informatie over de verschrikkelijke gevechten die hier plaats vonden.

“We can truly say that the whole circuit of the earth is girdled with the graves of our dead. In the course of my pilgrimage, I have many times asked myself whether there can be more potent advocates of peace upon earth through the years to come, than this massed multitude of silent witnesses to the desolation of war.”

King George V, Tyne Cot Cemetery, 11 May 1922

Bijzettingen (Bron: *Commonwealth War Graves Commission*)

Verenigd Koninkrijk	8.961
Canada	1.011
Australië	1.368
Nieuw-Zeeland	520
Zuid-Afrika	90
Andere Commonwealth	2
Totaal Commonwealth	11.952
Andere nationaliteiten (Duitsers)	4

The Cross of Sacrifice gezien vanuit de ingang.

Het Cross of Sacrifice bovenop de grootste pill-box.

De meer dan 120 Britse begraafplaatsen in de Westhoek zijn echte ‘silent cities’ met veel groen.

De begraafplaatsen zijn ontworpen door vier architecten: sir Herbert Baker, sir Reginald Blomfield, Charles Holden en sir Edwin Lutyens. Dit zorgde voor een eenvormige architectuur.

Sir Reginald Blomfield ontwierp een stenen kruis met een bronzen zwaard. Dit ‘Cross of Sacrifice’ is aanwezig op elke begraafplaats en moet het militaire en religieuze karakter van de begraafplaatsen met elkaar verzoenen. De hoogte van het kruis varieert naargelang de grootte van de begraafplaats tussen 4,5 en 9 meter.

Op begraafplaatsen met meer dan 400 doden staat een “Stone of Remembrance”, oorspronkelijk voor de vele religieuze plechtigheden die er plaats vonden. De Stone heeft drie

treden en is steeds 3,5m lang en 1,5m hoog. Hij heeft als opschrift 'THEIR NAME LIVETH FOR EVERMORE' (dat hun naam voor altijd leve).

De 'headstones' of zerkjes zijn vervaardigd uit witte portlandsteen en zijn 75cm hoog, 38cm breed en 12cm dik. Bovenaan is het embleem van het regiment gegraveerd, daaronder staan het rangnummer, de naam en voornamen, datum van overlijden en soms de leeftijd van de dode. Vaak wordt ook een religieus symbool afgebeeld: een kruis voor Christenen of de Davidster voor Joden. De familie mocht onderaan een opschrift laten aanbrengen, meestal een bijbels vers, een spreuk of een persoonlijke overdenking. Onbekenden kregen als opschrift: 'A SOLDIER OF THE GREAT WAR. KNOWN UNTO GOD'.

A soldier of the Great War, Known unto God.

An Australian soldier of the Great War.

A Canadian soldier of the Great War.

An Irish soldier of the Great War.

A Newfoundland soldier of the Great War.

A New Zealand soldier of the Great War.

A South African soldier of the Great War.

Een grafsteen op een joods graf.

Er worden geen bloemen gebracht naar een joods graf.

De steentjes op joodse graven zijn een tastbaar symbool voor de liefde tot de afgestorvene.

Het verwijderen van steentjes is dan ook een schending van het graf.

Een Duitse grafsteen is bovenaan vlak en niet gebogen.

Naast de begraafplaats is er ook het **Tyne Cot Memorial**, de noordwestelijke muur die de begraafplaats begrensd, en waarin de namen gegraveerd zijn van bijna 35.000 soldaten uit het Verenigd Koninkrijk en Nieuw-Zeeland die sneuvelden na 15 augustus 1917 en die geen gekend graf hebben. Het memoriaal werd ingewijd in juli 1927.

De twee paviljoenen met koepel aan de uiteinden van de gedenkmuur zijn gebouwd boven op Duitse bunkers.

De muur is één van de *memorials to the missing* binnen de Ieper- en Wijtschateboog. Er zijn nog de Menenpoort in Ieper, en de twee *New Zealand Memorials to the Missing* op *Buttes New British Cemetery* en *Messines Ridge British Cemetery*, naast Peace Village. Iets meer ten zuiden, net over de taalgrens, ligt het *Memorial van Ploegsteert*, dat we in 2010 bezochten. Helemaal in het noorden tenslotte worden een 550-tal Britten herdacht op het gedenkteken voor vermisten in Nieuwpoort, achter het Albert I-monument.

De centrale absis vormt in feite het 'New Zealand Memorial' met daarop de namen van bijna 1.200 Nieuw-Zeelanders die het leven lieten tijdens de Derde Slag om Ieper in oktober 1917.

Enkele merkwaardige graven op Tyne Cot Cemetery:

BARTER, A., Soldaat (17 jaar)

Graf LIX, C, 6

Soldaat (*private*) Alexander Barter is met zijn 17 jaar de jongste gesneuvelde op Tyne Cot. Hij behoorde tot het 1ste Bataljon *Canadian Royal Newfoundland Regiment* en sneuvelde op 29 september 1918.

CROWLEY, J. N., Soldaat (52 jaar)

Graf XIX, D, 1

Soldaat (*private*) John Nicholas Crowley is de oudste gesneuvelde die op Tyne Cot begraven werd. Hij maakte deel uit van het 34ste Bataljon *Australian Infantry* en stierf op 12 oktober 1917 op 52-jarige leeftijd.

DE VOOGD, H. J., Soldaat (34 jaar)

Graf XXXV, G, 18

Soldaat Henry John De Voogd was van Nederlandse afkomst maar verkreeg de Australische nationaliteit. Hij maakte deel uit van het 51ste Bataljon van de *Australian Infantry* en sneuvelde op 12 oktober 1917.

DIX, S. H., Luitenant-Kolonel (39 jaar)

Graf XLVI, B, 1

Luitenant-Kolonel Stephen Hamilton Dix is de tweede hoogste in rang die begraven werd op Tyne Cot Cemetery. Hij behoorde tot de Northumberland Fusiliers en sneuvelde op 4 oktober 1917. Hij was de zoon van Stephen en Annie Hamilton en getrouwd met Ida Mary. Hij woonde in Padstow, Cornwall.

JEFFRIES, C. S., Kapitein, V.C. (23 jaar)

Graf XL, E, 1

Kapitein (*Captain*) Clarence Smith Jeffries is één van de drie 'winaars' van het Victoria Cross die op Tyne Cot Cemetery rust. Hij maakte deel uit van het 34ste Bataljon van de *Australian Infantry*. Hij sneuvelde op 12 oktober 1917.

Uit 'The London Gazette' N°. 30433 van 18 december 1917:

"Voor de meest opvallende dapperheid tentoongespreid tijdens de aanval, toen zijn compagnie opgehouden werd door vijandelijk machinegeweervuur vanuit betonnen schuilplaatsen.

Hij vormde een sectie, bestormde met hen een bunker, veroverde vier machinegeweren en maakte 35 gevangenen. Dan leidde hij zijn compagnie voorwaarts onder een bijzonder hevige artilleriebarrage en onder gericht vuur van machinegeweren naar de volgende vijandelijke stelling. Later organiseerde hij een succesvolle aanval op machinegeweernesten, waarbij hij nog twee machinegeweren buit maakte en nog eens dertig gevangenen maakte.

Deze dappere officier werd gedood tijdens de aanval, maar het was dank zij zijn moed en zijn zin voor initiatief dat de spits van de aanval niet te lang opgehouden werd. Zijn voorbeeld had een zeer inspirerende invloed."

McGEE, L., Sergeant, V.C. (29 jaar)

Graf XX, D, 1

Sergeant Lewis McGee van het 40ste Bataljon *Australian Infantry* is één van de drie 'winaars' van het Victoria Cross die op Tyne Cot Cemetery rust. Hij sneuvelde op 12 oktober 1917.

Uit 'The London Gazette' N°. 30400 van 23 november 1917:

"Voor de meest opvallende dapperheid getoond bij het oprukken naar het uiteindelijke doel. Sergeant McGee leidde zijn peloton energiek en moedig, ondanks zware tegenstand en hevig granaatvuur. Zijn peloton leed zware verliezen en de compagnie werd tot staan gebracht door machinegeweevuur vanuit een bunker. Sergeant McGee, enkel gewapend met een revolver, spurtte naar de bunker. Hij schoot enkele manschappen neer en nam de rest gevangen, waardoor de compagnie verder kon oprukken. Hij reorganiseerde het restant van zijn peloton en was de voortrekker bij het verder oprukken en later ook bij het consolideren van de veroverde posities. De koelbloedigheid en moed van deze onderofficier waren opvallend en droegen sterk bij tot het welslagen van de operaties van de compagnie. Sergeant McGee viel later in de strijd."

RIDDELL, J. F., Brigade-Generaal (52 jaar)

Graf XXXIV, H, 14

Brigade-Generaal James Foster Ridell, die deel uitmaakte van de generale staf, is de hoogste in rang die op deze begraafplaats rust. Hij stierf op 26 april 1915.

ROBERTSON, J. P., Soldaat V.C. (35 jaar)

Graf LVIII, D, 26

Soldaat (*private*) James Peter Robertson diende bij het 27ste Bataljon van de *Canadian Infantry (Manitoba Regiment)* en is één van de drie 'winaars' van het Victoria Cross die op Tyne Cot Cemetery rusten. Hij stierf op 6 november 1917.

Uit 'The London Gazette' N°. 30471 van 8 januari 1918:

"Voor de meest opvallende dapperheid en uitzonderlijke toewijding en plichtsbesef getoond tijdens de aanval. Toen zijn peloton opgehouden werd door prikkeldraad en machinegeweevuur veel slachtoffers maakte, glipte soldaat Robertson door een opening op de flank. Hij overviel de bedieners van het machinegeweer en doodde vier van hen tijdens een hevig gevecht. Tenslotte richtte hij het machinegeweer op de overgebleven vijandelijke soldaten, die in paniek wegvluchtten naar hun eigen linies. Door zijn dapper optreden kon het peloton verder oprukken en het uiteindelijke doel bereiken, terwijl hij de vijand verdere verliezen toebracht. Hij nam een goede positie in en bracht het machinegeweer in stelling. Hij bleef op de terugtrekkende vijand vuren, die hierdoor gedemoraliseerd raakte. Zijn moed en koelbloedigheid moedigden zijn kameraden aan tot actie. Toen twee van onze sluipschutters zwaar gewond raakten voor de linies, haalde hij één van hen op onder hevig geweervuur. Hij werd gedood toen hij terugkeerde met de tweede, zwaargewonde man."

VERHAEGHE, R., Lance Corporal (leeftijd onbekend)

Graf XXXVIII, H, 1

Soldaat Eerste Klas R. Verhaeghe diende bij het 5de Bataljon *Canadian Mounted Rifles*. Hij was houder van de *Military Medal* en had als Belgische immigrant de Canadese nationaliteit verkregen. Hij sneuvelde tussen 30 en 31 oktober 1917.

ZGRZYBLOWSKI, L., Soldaat (23 jaar)

Graf XIII, F, 1

Soldaat L. Zgrzyblowski diende bij de *Canadian Infantry (Saskatchewan Regiment)* en had als Poolse immigrant de Canadese nationaliteit verkregen. Hij stierf op 26 oktober 1917.

Passchendale New British Cemetery

Deze begraafplaats werd pas na de oorlog aangelegd door de concentratie van verspreide graven op de slagvelden rond Passendale en Langemark. Het merendeel van de doden is gestorven in de herfst van 1917. Opmerkelijk is het groot aantal Canadezen.

Er worden nu 2.101 Commonwealthdoden begraven of herdacht. Meer dan driekwart hiervan kon niet meer geïdentificeerd worden. Het gaat om 1.026 doden uit het Verenigd Koninkrijk (waarvan 894 niet geïdentificeerd), 292 doden uit Australië, (waarvan 171 niet geïdentificeerd), 654 doden uit Canada (waarvan 450 doden niet geïdentificeerd), 126 doden uit Nieuw-Zeeland (waarvan 83 niet geïdentificeerd) en 3 doden uit Zuid-Afrika (waarvan 2 niet geïdentificeerd).

Voor vier soldaten uit het Verenigd Koninkrijk en drie Canadezen werden *special memorials* opgericht, omdat aangenomen wordt dat ze hier begraven liggen onder een naamloos graf.

Het ontwerp van de begraafplaats is van de hand van Charles Holden (hoofdarchitect) en W.C. von Berg (uitvoerend architect).

De begraafplaats heeft een oppervlakte van 7.246 m² en is in verschillende niveaus aangelegd, die met mekaar verbonden worden via trapjes.

Op 9 juni 2003 werden hier de stoffelijke overschotten van nog drie Canadese militairen bijgezet, die tijdens archeologische opgravingen door 'De Diggers' gevonden werden.

het Monument voor de Nieuw-Zeelanders

Dit gedenkteken voor de Nieuw-Zeelandse divisie bevindt zich op een kruispunt in het dorp 's Graventafel, in een hiertoe speciaal aangelegd parkje met bomen en struiken. Het parkje bevindt zich op het hoogste punt van een glooiing in het landschap en illustreert welk groot strategisch belang het bezit van het hoogste punt had.

Op een platform met drie treden en trapeziumvormige paaltjes op de vier hoeken staat een hoge zuil op een tweedelige sokkel, die bovenaan concaaf gebogen is.

De vierkante zuil draagt op elke zijde een vooruitspringend blok met profilering, onderaan aan elke zijde voorzien van een extra trede.

De hoge zuil versmalt naar boven toe en is met een zadeldakje afgewerkt. Alles is uitgevoerd in witte natuursteen.

the Brooding Soldier – Vancouver Corner

Het beeld van *the Brooding Soldier* - vrij vertaald: de treurende of mijmerende soldaat - bij Sint-Juliaan is van een verpletterende eenvoud maar niettemin zeer indrukwekkend. Het is één van de twee monumentale gedenktekens voor de Canadezen aan het voormalige westelijke front. Het andere bevindt zich in Vimy, nabij Arras in Frankrijk.

De 'Canadien', zoals hij in de volksmond genoemd wordt, staat aan het kruispunt van de Brugseweg en de Zonnebekerstraat te Sint-Juliaan, dat tijdens de oorlog door de Canadese troepen *Vancouver Corner* genoemd werd. Het beeld, dat terecht één van de mooiste monumenten uit de frontstreek genoemd wordt, gedenkt het feit dat op 22 april 1915 de Duitsers hier hun eerste aanval met strijdgassen inzetten en dat deze aanval is tegengehouden door 18.000 Canadese soldaten waarvan er 2.000 sneuvelden.

Het gedenkteken is uitgevoerd in licht graniet uit de Vogezen en is ongeveer 11 meter hoog. De buste is in Brussel beeldhouwd. De kolom is onderaan gewoon strak en rechthoekig en loopt naar boven taps toe om vervolgens over te gaan in het gestileerde bovenlichaam van een soldaat met de karakteristieke Britse helm. Vooraan op de zuil staat in grote letters 'CANADA'.

Op 8 juli 1923 om 11u00 werd *the brooding soldier* onthuld door de Hertog van Connaught (broer van de Britse koning) in aanwezigheid van de toenmalige Prins Leopold van België en de Franse Veldmaarschalk Foch. Voor het eerst stonden toen ook militairen op de hoeken van het plateau met 'arms reversed' zoals 'de Canadien' zelf. De houding is die van een militaire erewacht: geweer ondersteboven, handen gevouwen over het achtereinde van de kolf en het hoofd voorover gebogen. Nog steeds is dit de houding van militairen die de dodenwake houden bij de vier hoeken van de kist.

In een boog rond de zuil zijn op het plateau oriëntatiepijlen aangebracht met de namen Ypres, Hooghe, Zonnebeke, Passchendaele, Poelcapelle en Langemarck. Dit zijn allen plaatsen met een bijzondere betekenis bij de gasaanvallen.

Dodenzorg - In Leven ein Feind, im Tode vereint

Door Franky Bostyn, conservator van het Memorial Museum Passchendaele 1917 in Zonnebeke.

In de Westhoek rusten meer dan 275.000 doden uit de Eerste Wereldoorlog op 172 militaire begraafplaatsen en ereperken. Over de architectuur ervan, hun landschappelijke inpassing, symboliek en soorten graven is al heel wat geschreven, vooral dan over de begraafplaatsen van de Commonwealth. In deze bijdrage wordt specifiek ingegaan op de vraag hoe, waar, wanneer en door wie de oorlogsdoden begraven zijn. Aanleiding hiervoor is de opening van twee nieuwe bezoekerscentra bij de Duitse begraafplaats in Langemark en bij Tyne Cot Cemetery in Passendale.

Individueel of collectief?

Eeuwenlang waren de zuidelijke Nederlanden het slagveld van Europa en in het bijzonder de midden-West-Vlaamse heuvelkam als laatste natuurlijke hindernis op weg naar de Noord-Franse kanaalhavens. Vandaag herinnert niets nog aan de tientallen bloedige veldslagen die hier uitgevochten zijn en de duizenden soldaten die er het leven gelaten hebben. Na een slag werden de lijken meestal verbrand of begraven in massagraven. Veel oorlogen werden ook uitgevochten met huurlingen die eerder gevreesd en verfoeid waren dan gerespecteerd. In Zuid-Europa bestond er een traditie van knekelhuizen waarin de beenderen van de gesneuvelden bewaard werden, zoals de herdenkingskapel van Solferino. De 'ossuaire' in Verdun is hiervan het grootste voorbeeld uit de Eerste Wereldoorlog met de resten van 130.000 militairen.

Het 'ossuaire' of massagraf op de Kemmelberg.

Massagraven bleven bij de Fransen veel gebruikt, zowel tijdens als na de oorlog. Nog in 1915 droeg een Franse richtlijn op om de doden in een gemeenschappelijke gracht van maximaal honderd man te begraven en te voorzien in een aparte plaats voor officieren. De bekendste 'ossuaire' in de zuidelijke Westhoek is deze op de Kemmelberg met de resten van 5.294 militairen, waarvan er slechts 57 geïdentificeerd zijn. Aan Britse zijde werden tijdens de Boerenoorlogen al heel wat officieren individueel begraven, terwijl dat voor de manschappen nog bijna altijd collectief gebeurde. Onder invloed van het Victoriaans denken kwam evenwel een beweging op gang om steeds meer individueel te begraven, ook bij de arbeidersklasse. Aan het front begonnen kameraden van gesneuvelden spontaan met het aanleggen van individuele graven, wat vanaf 1915 ook zo voorgeschreven werd. Belgen en Duitsers kozen eveneens voor individuele graven, voor zover de omstandigheden dit toelieten natuurlijk.

Begraven in oorlogstijd

Hoe de doden begraven werden, hing sterk af van de plaats en het moment waarop dat gebeurde. In wat volgt hebben wij geprobeerd om de verschillende begraafplaatsen terug te brengen tot vier types. De naoorlogse 'concentration cemeteries' zijn dan een vijfde soort, waarop verder ingegaan wordt. Uiteraard zijn ook combinaties mogelijk, waarbij een bepaald type uitgebreid werd tot een ander.

Een eerste belangrijke categorie is wat de Duitsers 'Geländegräber' noemen, geïsoleerde veldgraven. Tijdens de Eerste Slag bij Ieper werden veel Duitsers ter plaatse begraven en later, in het veroverde terrein 1915-1917, lang niet allemaal geconcentreerd. Vooral uit 1916 zijn heel wat foto's bekend van alleenstaande graven van officieren en vliegeniers, die met bloemstukken opgesmukt waren. Veel van die oudere graven zijn verdwenen, ondermeer in de artilleriestorm van 1917. Ook tijdens grote offensieven, zoals de Slag van Passendale, werden de doden meestal door speciale 'burial parties' ter plaatse begraven. Zo beschikte de 4de Canadese Divisie voor de aanval van 26 oktober 1917 in de richting van Passendale dorp over een 'burial party' van 150 man. Tijdens de gevechten zelf hielp ze bij het afvoeren van gewonden en bij het vallen van de duisternis begon dan het eigenlijke begraven van de doden. Meestal beperkte dit zich tot het 'dumpen' van de lijken in bomtrechters en het verzamelen van enkele persoonlijke stukken voor identificatie. Waar mogelijk werd een soldatengraf gemaakt door het omgekeerd in de grond zetten van een geweer met de helm van het slachtoffer.

Belgisch veldgraf nabij Noordschote.

De positie van het voorlopig graf werd aangeduid op een kaart en later door de officier of aalmoezenier verwerkt en met de eventueel gerecupereerde bezittingen bezorgd aan de thuisbasis. De toestand van het terrein rond Zonnebeke-Passendale was evenwel zo verschrikkelijk dat duizenden lichamen in stukken gereten waren nog voor zij konden begraven worden. Door het onophoudelijke artillerievuur werden ook veel voorlopige graven herhaaldelijk omgewoeld, tot er niets meer van terug te vinden was.

Franse begraafplaats in Woesten, 1915.

Als tweede groep noemen we de zogenaamde 'battlefield cemeteries'. Dit zijn begraafplaatsen die ontstaan zijn op het slagveld zelf, vaak in de omgeving van een eerste hulppost of op plaatsen waar bijzonder hevig gevochten is. We herkennen ze doorgaans gemakkelijk aan de onregelmatige opstelling van de grafstenen. Het zijn meestal ook kleinere 'cemeteries', die evenwel later kunnen uitgebreid zijn.

Aan Duitse zijde zijn alle begraafplaatsen van dit type verdwenen tijdens de draconische concentraties van de jaren 1950. tot deze categorie behoren ook de meeste Franse en Britse militaire ereperken op burgerlijke begraafplaatsen.

Het bekendste is zonder twijfel 'Zillebeke Churchyard' met 10 Canadezen en 22 Britten, waaronder verschillende van adel die in oktober-november 1914 in de omgeving gesneuveld zijn. Ook in Heuvelland zijn rond de meeste kerken Britse graven terug te vinden. Rond de kerken van Westvleteren, Oostvleteren en Woesten liggen dan weer 510 Fransen begraven. Heel wat graven op 'battlefield cemeteries' gingen verloren in latere gevechten. Maple Copse Cemetery werd in juni 1916 aangelegd na de Slag bij Mount Sorrel. Na de gevechten van 1917 werden slechts 26 van de oorspronkelijke 256 graven teruggevonden. De anderen worden nu herdacht op 'special memorials'.

Een derde reeks begraafplaatsen zijn deze die systematisch aangelegd zijn, bij de Britten soms 'War Cemeteries' genoemd. Aan Duitse zijde werden de doden reeds vanaf 1914 verzameld per regiment of divisie. Bepaalde begraafplaatsen konden evenwel doden van meerdere regimenten tellen, maar deze werden dan bij voorkeur zoveel mogelijk gegroepeerd op een bepaald gedeelte. De aanleg en het onderhoud gebeurde aanvankelijk door kameraden van het regiment zelf. Ook deze dodenakkers zijn verdwenen bij de concentratie van de jaren 1950. Beselare telde er acht, waarvan er zeven verwezen naar specifieke regimenten, vooral van de 53ste en 54ste Reserve Divisie. Vanaf september 1915 beginnen ook de Britten met het aanleggen van begraafplaatsen per divisiesector, die goed bereikbaar zijn en vaak in de buurt liggen van medische posten. Voorbeelden hiervan zijn Bedford House Cemetery in Zillebeke en Lindenhoek Chalet Military Cemetery in Kemmel.

De vierde en laatste categorie zijn begraafplaatsen die, meestal vanaf 1916, ontstaan zijn in de buurt van grote hospitalen. Bij de Britten leidde dit tot belangrijke dodenakkers zoals Lyssenthoek Military Cemetery in Poperinge, Bandaghem in Haringe (bandage = verband), Dozinghem in Vleteren (to doze = indutten) en Mendinghem in Proven (to mend = herstellen). Er liggen hier mannen van alle mogelijke eenheden en van de meest uiteenlopende data. Hetzelfde gebeurde op de Duitse begraafplaatsen in het hinterland tussen Roeselare en Menen. Zo is in september 1917 ook Ehrenfriedhof Hooglede-Ost ontstaan, dat tussen 1932 en 1937 als verzamelbegraving uitbreid werd tot 8.257 eenheden. Daarvan zijn er 5.525 gesneuveld in 1917, vooral in de sector Langemark-Houthulst.

Registratie

Begraven was één zaak, die van de troepen dus, het registreren en consolideren van de graven een andere.

In september 1914 kwam de 45-jarige Fabian Ware naar Frankrijk om het bevel te voeren over Mobile Unit A van het Britse Rode Kruis. Bij het zien van de vele graven stelde hij vast dat hun positie nergens geregistreerd stond en ook dat er eigenlijk niemand verantwoordelijk voor was. Ware begon dan maar met zijn eigen eenheid lijsten aan te leggen, die voor het Rode Kruis een grote hulp waren bij het beantwoorden van de talrijke vragen van familieleden.

Zijn werk vond al snel veel bijval en in maart 1915 werd de eenheid als 'Graves Registration Commission' erkend door het Britse leger.

Zillebeke 1917: verzamelen van identificatiestukken.

Eind september 1915 ging ze effectief over van het Rode Kruis naar het leger, waardoor meer personeel ter beschikking kwam. In februari 1916 werd de 'Commission' omgevormd tot 'Directorate of Graves Registration and Enquiries' en kregen de officieren en rang en de manschappen soldij. Ware werd bevorderd tot luitenant-kolonel en had op het einde van het jaar al meer dan 700 mensen onder zich. Tegen april 1917 waren in Vlaanderen en Noord-Frankrijk 150.000 graven geregistreerd en 12.000 foto's van graven opgestuurd naar nabestaanden. De 'Graves Registration Units' mochten echter nooit in de gevechtszone komen. Pas wanneer het front vooruit schoof, konden de door de divisie aangelegde veldgraven geconsolideerd en geregistreerd worden. Achter het front mochten de 'Registration Units' wel onmiddellijk aan de slag, wat ten dele het groot aantal geïdentificeerden op de begraafplaatsen in het Poperingse verklaart.

Ook van de Fransen is geweten dat zij in 1915 van verschillende begraafplaatsen lijsten aanlegden, zo ondermeer van Saint-Charles de Potyze langs de weg Ieper-Zonnebeke. De nabestaanden kregen er immers een uittreksel van. Na de Duitse doorbraak in mei 1915 kwam de 'cimetière' echter midden in de vuurlinie te liggen. Dat gebeurde nogmaals in juli 1917 en in mei en september 1918, zodat er na de Wapenstilstand nagenoeg niets meer van overbleef. Het is ons niet bekend of de oorspronkelijke registers van Saint-Charles nog ergens bewaard zijn. Aan Duitse zijde werden alle begraafplaatsen en individuele graven in 1918 door de 'Gräberverwaltung Etappen-Inspektion 4. Armee' geïnventariseerd en genummerd. Deze vrij precieze registers zouden in de jaren 1920 onontbeerlijk blijken om de doden te identificeren, vooral omdat veel grafkruisen vernield of onleesbaar geworden waren.

'Exhumation companies' 1919-1921

Artikel 225 van het Verdrag van Versailles bepaalde dat de graven van alle partijen moesten gerespecteerd worden, maar dat enkel de geallieerden zich mochten inlaten met het zoeken naar doden, het identificeren, registreren en verzorgen van graven, evenals het plaatsen van monumenten. In de zuidelijke Westhoek werd het opzoeken van stoffelijke resten volledig overgelaten aan de Britten. Op het oude slagveld van 1917 waren immers tienduizenden mannen van alle hoeken van het 'British Empire' achtergebleven zonder bekend graf. Door de lopende demobilisatie kon het 'Directorate of Graves Registration and Enquiries' hiervoor maar een paar honderd man ter beschikking stellen, terwijl er naar schatting 15.000 nodig waren. Daarom werd onder de afgezwaaiden een nieuwe rekrutering gehouden, waardoor er volgens een rapport uit 1920 uiteindelijk 8.559 mannen werkten aan de ontgravingen. Ze bleven meestal het uniform dragen van hun vroegere eenheid. Het directoraat stond onder het opperbevel voor Vlaanderen en Frankrijk en kreeg in de mate van het mogelijke hulp van Labour Companies, waaronder Chinezen, die moesten helpen met het opruimen van de slagvelden en ook van Duitse krijgsgevangenen. Tegen mei 1920 hadden deze eenheden aan het westelijk front reeds 130.000 lijken geborgen en tegen september 1921 meer dan 200.000.

Het opzoeken van de oorlogsdoden gebeurde volgens een welbepaalde systematiek. Eerst werd het vroegere slagveld door de diensten in Londen op kaarten ingedeeld in percelen van zo'n 500m², waarop alle mogelijke gegevens uit vroegere 'burial sheets' gemarkeerd waren. Een speciale 'survey officer' moest deze percelen op het terrein uitzetten met vlaggetjes. De 'Exhumation Companies' waren opgesplitst in 'squads' van 32 man en werkten op het veld doorgaans per vier.

Passendale 1919: exhumation company aan het werk.

Tot hun standaarduitrusting behoorden twee paar rubberen handschoenen, twee schoppen, een draadtang, piketten om graven te markeren, zeildoek en touw om de lijken in te wikkelen, draagberries en het gevaarlijk ontsmettingsmiddel cresol. Eerst werden op het afgebakende terrein alle mogelijke graven aangeduid met piketten. Hiervoor was heel wat ervaring nodig, want slechts hier en daar stond er nog een kruis. Belangrijke indicaties waren holen van ratten die vaak gemaakt waren rond stoffelijke overschotten, resten van uitrusting, plotselinge concentraties van wild gras (bredere en donkere sprieten) en blauw-grijs-zwarte kleurverschillen in de aarde. Een veel gebruikt instrument was de poetsstok van een MG waarmee in de grond gepeild werd. Pas na de 'survey' werd begonnen met de eigenlijke 'exhumations'. Vooral de uniformzakken, nek en pols van de rottende lijken moesten onderzocht worden omdat daar meestal de identificatieplaatjes bewaard werden. Ook uitrustingsstukken, zoals lederen riemen en lepels, konden nummers bevatten.

Volgens de onderrichtingen dienden de ontgravingen steeds te gebeuren in aanwezigheid van een 'burial officer' die de persoonlijke bezittingen, nodig voor de identificatie, verzamelde in aparte 'ration bags' met labels. De lijken werden gewikkeld in een met cresol doordrenkte zeildoek, waaraan de officier eveneens een label bevestigde. Hij vulde ook telkens een formulier in op basis waarvan de nog bewaarde 'burial return sheets' gemaakt zijn. Zij geven van alle verzamelbegravingen aan waar elk graf gevonden werd, op basis waarvan de identificatie gebeurd is en of er voorwerpen naar de basis meegestuurd zijn. Daar werden de persoonlijke stukken opnieuw onderzocht en voor controle en aanvulling vergeleken met de originele 'service files'.

Niet alleen het opsporen van de duizenden lijken, maar ook het herbegraven vroeg een georganiseerde aanpak. Door een besluitwet van 1917 engageerde de Belgische staat zich om alle gronden aan te kopen die nodig waren voor het aanleggen van militaire begravingen. Vanaf 1919 kregen de geallieerden volledig de vrije hand, maar het duurde nog tot het einde van de jaren 1920 voor alle eigenaars ook effectief vergoed waren. Voor de begraving werd meestal gekozen voor zogenaamde 'trench burials', waarbij de doden in lange grachten van ca. 1,35m diep gelegd zijn met tussen elk lijk ca. 0,60m. Oorspronkelijke grafkruisen van overgebrachte veldgraven werden teruggeplaatst en voor de anderen kwam er een nieuw kruis met een identificatieplaatje in aluminium. Een 'registration officer' zag erop toe dat het juiste lichaam onder het juiste kruis begraven werd. Bij het aanbrengen naar de begravingen werden de doden bedekt met de Britse vlag, de zgn. 'Union Jack'. Er was ook steeds een aalmoezenier aanwezig voor het lezen van een gebed. Bij elkaar gevonden resten werden zoveel mogelijk samen begraven met het oog op toekomstige identificaties. Naast duizenden (verspreide) veldgraven werden ook veel kleinere begravingen geconcentreerd, in de regel alleen wanneer ze minder dan 40 graven telden, maar soms ook wanneer hun ligging problematisch was.

De grootste en meest bekende naoorlogse verzamelbegraving is zonder twijfel Tyne Cot Cemetery, die tussen juni 1919 en maart 1921 aangelegd werd door de 728ste en 126ste Labour Companies. Er worden thans 11.961 doden begraven of herdacht, waarvan slechts 3.588 volledig geïdentificeerd.

Tyne Cot Cemetery in 1924.

Andere bekende 'concentration cemeteries' zijn Messines Ridge en Zantvoorde New British Cemetery met respectievelijk 65 en 70% niet-geïdentificeerden. Onbekenden waarvan niet met zekerheid kon vastgesteld worden dat ze behoorden tot het 'British Empire', mochten nooit als Britten begraven worden. Alle gevonden Duitsers werden door hen samengebracht op één grote verzamelbegraving achter Broodseinde Nr. 103, door hen aangeduid als Broodseinde Extension of Broodseinde German Military Cemetery. In maart 1926 lagen er 5.163 doden, waarvan ca. 1.300 bij naam bekend. De tweede grootste Duitse concentratiebegraving aangelegd door de Britse opruimingseenheden was Oosttaverne German Cemetery met 1.100 graven.

Verdere concentratie

Op 31 augustus 1921 verklaarde Groot-Brittannië de Eerste Wereldoorlog officieel ten einde, waarop ook de Britse troepen definitief teruggetrokken werden. Het 'Directorate' droeg nu al haar bevoegdheden inzake dodenzorg over aan de 'Imperial War Graves Commission'. Beide instanties waren aan de top verbonden in de persoon van Fabian Ware. De IWGC was in 1917 opgericht als permanent orgaan voor het aanleggen en onderhouden van de begraafplaatsen en diende nu ook in te staan voor de verdere begraving van nieuwe gevonden oorlogsdoden. Nu moest de IWGC ook zorgen voor deregisters, waarvoor ze na de wapenstilstand geleidelijk het 'Enquiries Department' van het 'Directorate' overnam. Later werkten op dit departement een honderdtal bedienden, die zich een weg moesten weten te vinden tussen 3.000 laden met fiches, opgesteld in vier rijen hoog over een totale lengte van 150m. Zonder de grootschalige inzet van militairen was het evenwel onmogelijk om systematisch verder te zoeken. Daarbij kwam nog dat er altijd wel stoffelijke resten zouden gevonden worden en dat het zoekwerk niet eeuwig kon blijven duren. Voor het ophalen van vondstmeldingen kwamen er enkele 'vliegende' eenheden, die tussen september 1921 en begin 1935 nog 26.530 stoffelijke resten van Britse gesneuvelden konden bergen. In eerste instantie gebeurde dit door het opvolgen van de officiële nivelleringswerken, die meestal door grote aannemers uitgevoerd werden op kosten van de staat. Zo werden in april 1928 op gronden van Baron de Vinck, in de omgeving van Sanctuary Wood (Zillebeke), twee verdwenen begraafplaatsen ontdekt met 80 en 82 lijken, vermoedelijk uit 1915 en 1916. Ze zaten op een diepte van 1,80m tot 2,70m en verkeerden in uitstekende staat van bewaring. Rond hun nek waren de identificatieplaatjes verwijderd, maar de touwtjes nog aanwezig. Van verschillende kon het regiment achterhaald worden en van één de identiteit. Ze werden begraven op Sanctuary Wood Cemetery.

Tijdens de wederopbouw werd herhaaldelijk gecommuniceerd dat alle vondsten moesten gemeld worden bij de plaatselijke autoriteiten, die dan de verantwoordelijke gravendienst op de hoogte stelden. In de grote drukte en euforie van de wederopbouw durfden aannemers echter al eens een oogje dichtknippen wanneer stoffelijke resten naar boven kwamen teneinde de werken niet te vertragen. De jaren 1920 waren ook de gouden jaren voor het 'diepgronden'. Aangetrokken door de hoge metaalprijsen trokken honderden werklieden de sinds kort geëffende velden in om te spitten naar oorlogsbuit. De landbouwers gaven hiervoor toelating omdat terzelfder tijd betere aarde naar de oppervlakte kwam. Op een vaak niets ontziende manier werden heel wat doden beroofd van waardevolle bezittingen en zonder meer terug in een put gegooid. Na enige tijd betaalden de Britten voor vondstmeldingen een vergoeding van vijf frank en later zelfs tien frank, waardoor veel meer Britten gevonden werden dan Duitsers of Fransen, waarvoor niets gegeven werd.

Naar Belgische en Franse gesneuvelden werd nooit systematisch en op grote schaal gezocht, zoals dat bij de Britten gebeurde. Wanneer de Britse opruimingseenheden stoffelijke resten van Belgen of Fransen vonden, dan kwamen de bevoegde diensten deze ophalen zoals dat gebeurde met alle vondstmeldingen. Wel begon de 'Service Française d'état civil en Belgique – Secteur Flandres-Kemmel', die opereerde vanuit Poperinge, in 1919 zelf met het ontgraven van al hun 'cimetières' om die te concentreren op Saint-Charles de Potyze en Notre Dame de Lorette bij Vimy. Heel wat onbekenden gingen ook naar het massagraf op de Kemmelberg. Niet geïdentificeerde lijken die naar boven kwamen op het oude Saint-Charles werden daar eveneens begraven in een massagraf. Zo telde Boezinge ooit een paar duizend Franse graven, maar tegen 1923 waren die allemaal verdwenen. Hoewel toen nog slechts Kammel en Saint-Charles moesten onderhouden worden, was de toestand er jarenlang lamentabel. Tientallen onbegraven kisten waren opengevallen, overal lagen uniformresten en beenderen. Tussen de scheefgezakte kruisen groeide wild gras en distels en bij regenweer veranderde de begraafplaats in een modderpoel zonder gelijke. Voor de Franse autoriteiten waren de oorlogsdoden in Vlaanderen echter geen prioriteit, gezien de grote uitdagingen waarvoor ze stonden in Verdun, de Somme, de Vogezes, enz. Op 19 april 1925 werd op Saint-Charles in stilte betoogd door een 50-tal Franse en Belgische oudstrijdersverenigingen. In 1928 kon de begraafplaats eindelijk ingewijd worden door de bisschop van Rijsel. Pas in de jaren 1930 werden ook de primitieve houten kruisen vervangen door betonnen.

De Belgen begonnen pas vanaf 1924 met het samenbrengen van hun oorlogsdoden. Daarvoor werd ondermeer een nieuwe begraafplaats aangelegd aan de rand van Houthulstbos. Talrijke Belgische militairen die tijdens het eindoffensief tussen Bikschote en Zonnebeke gesneuveld waren, gingen echter ook naar Adinkerke of De Panne, waar ze veelal door repatriëring opgevallen plaatsen innamen. Verder werden in de noordelijke Westhoek nog talrijke kleine grafvelden geconcentreerd tot de tien grote die we vandaag kennen: Adinkerke, De Panne, Hoogstade, Houthulst, Keiem, Oeren, Ramskapelle, Steenbrugge, Steenkerke en Westvleteren.

De grootste lijdensweg is zonder meer deze van de Duitse begraafplaatsen. De Duitsers hadden immers de oorlog verloren, waardoor ze aanvankelijk ook geen recht hadden om hun eigen begraafplaatsen te beheren. Dit gebeurde door de Belgische 'Service des Sépultures Militaires' te Brugge, die in het begin van de jaren 1920 – naar het voorbeeld van de Britten – tientallen kleinere begraafplaatsen concentreerde. Het toezicht en onderhoud werd in veel gevallen toevertrouwd aan Belgische oorlogsinvaliden, die de Duitse dodenzorg maar weinig genegen waren. Ze lagen er dan ook lamentabel bij. Vanaf 1927 mocht de 'Amtliche Deutsche Gräberdienst' zelf instaan voor het onderhoud van de begraafplaatsen. Toen besliste de Belgische staat ook dat ze – net zoals gebeurd was voor de geallieerden – de gronden waarop de Duitse begraafplaatsen gelegen waren, zou aankopen. Hier liep het echter grondig mis waardoor er pas vanaf 1932 een definitieve oplossing kwam. Zo zijn in de periode 1927-1937 opnieuw tientallen begraafplaatsen verdwenen. Na de Tweede Wereldoorlog werd het beheer over de Duitse 'Ehrenfriedhöfe' tijdelijk overgenomen door het Ministerie van Binnenlandse Zaken. In 1954 werd dan de draconische beslissing genomen om alle Duitse begraafplaatsen in West-Vlaanderen terug te brengen tot vier grote: Langemark, Menen, Vladslo en Hooglede. Het grootste deel van de onbekenden ging naar een massagraf in Langemark, het zogenaamde 'Kameradengrab' met bijna 25.000 bijzettingen. Het beheer over de vier nieuwe verzamelbegraafplaatsen werd overgedragen aan de 'Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge'. Deze private organisatie was reeds in 1919 opgericht en was in de jaren 1930 ondermeer verantwoordelijk voor de aanleg van de hoger genoemde begraafplaats op Broodseinde. Sinds de jaren 1950 hebben ook de Duitse doden eindelijk rust gevonden, waarvan velen drie tot zelfs vier keer toe herbegraven werden.

Repatriëring

Het al dan niet repatriëren van de oorlogsdoden werd één van de meest emotioneel geladen debatten in het naoorlogse Groot-Brittannië. Het kunnen bewenen van een lichaam is immers een belangrijk deel van het rouwproces. Zoals de overlevenden gedemobiliseerd werden, zo moesten ook de doden naar huis kunnen terugkeren. Het was echter Fabian Ware zelf die er op stond om geen stoffelijke resten te repatriëren omdat dit zowel financieel als logistiek niet haalbaar was. Reeds in januari 1918 verklaarde de pas opgerichte IWGC dat er na de oorlog geen sprake kon zijn van repatriëring. Bovendien zou het vrijlaten van de keuze de meer begoeden bevoordelen en de sterk vooropgestelde gelijkheid in de dood doorbreken. De verhitte discussie escaleerde herhaaldelijk tot in het parlement en werd uiteindelijk beslecht door de regering. In Canada was de oppositie tegen het verbod op de repatriëring nog groter, ondermeer door de bijna onmogelijkheid om van daar uit een bezoek te brengen aan het graf van een overledene.

Het illegaal terugbrengen leek voor velen de enige oplossing. Enkele Fransen en Belgen zagen hier een winstgevende praktijk in en ontvreemdden bijvoorbeeld verschillende lijken op Voormezele Enclosure N°3. In 1920 werd het lijk gevonden van Private Grenville Hopkins, op 15 november 1917 gesneuveld ten noorden van Passendale, samen met dat van Private L.J. MacEwen, beiden van de Princess Patricia's Canadian Light Infantry. Ze werden begraven op Tyne Cot Cemetery in rij A van Perk 56. In januari 1921 vroeg de familie Hopkins tevergeefs om de stoffelijke resten te mogen overbrengen naar Canada. In de nacht van 17 op 18 mei 1921 werd Private Hopkins illegaal ontgraven en overgebracht naar een mortuarium in Antwerpen, om van daar uit verscheept te worden. Het lijk werd echter opgespoord, in beslag genomen en herbegraven op Schoonselhof Cemetery in Antwerpen.

Ook in Frankrijk was de roep om de doden terug naar huis te brengen groot. 'C'est si triste de n'avoir même pas une tombe pour pleurer', schreef een oorlogsweduwe en een andere 'Le désir de retrouver les restes de mon fils est aussi grand que la peine de l'avoir perdu'. Na honderden gevallen van clandestiene en semi-officiële ontgravingen stemde de regering uiteindelijk toe in het repatriëren van gesneuvelden. Dit zou tevens het kostenplaatje voor het onderhoud van oorlogsgraven gevoelig naar beneden halen en werd dus ook al vrij snel aangemoedigd. Aanvragen moesten uiterlijk ingediend worden tegen 15 februari 1921. De meeste ontgravingen werden door een speciale dienst uitgevoerd in het voorjaar van 1922. De repatriëring gebeurde volledig op kosten van de nabestaanden, die wel een gratis vervoerticket kregen om de ontgraving bij te wonen. Zo werden uiteindelijk bijna 40% van alle geïdentificeerde oorlogsdoden overgebracht naar burgerlijke begraafplaatsen, verspreid over heel Frankrijk. De niet opgeëiste lijken werden begraven in Kimmel, op Saint-Charles de Potyze of op Notre Dame de Lorette, nabij Arras in Frankrijk.

De situatie in België was vrij gelijklopend met die in Frankrijk. Door een onduidelijke besluitwet van 1917 kwam er na de oorlog een echte opgravings- en overbrengingscampagne op gang. De regering aarzelde lang om een officieel standpunt in te nemen, maar bood vanaf maart 1921 eveneens de mogelijkheid tot repatriëring. Zo ging ook in België een kleine helft van alle gesneuvelden naar burgerlijke kerkhoven. Daartoe richtten heel wat gemeenten een speciaal ereperk in, zoals dat op de stedelijke begraafplaats in Ieper. Een unicum in België is de crypte van Zonnebeke, waar 14 kisten tastbaar opgesteld staan, waaronder 11 van de Eerste Wereldoorlog. In andere gemeenten werden de teruggehaalde doden gewoon bijgezet tussen de burgerlijke graven en zijn er bij latere opruiming vaak ook mee verdwenen. Er bestaat geen centraal register of databestand waarin al deze graven opgenomen zijn. Sinds het beheer van de overgebleven militaire begraafplaatsen in 2004 van Binnenlandse Zaken overgeheveld werd naar Defensie, is er wel een structurele verbetering merkbaar inzake onderhoud en registratie van de graven.

De beslissing van de Britten om geen doden te repatriëren is essentieel om de oorlogsherinnering in onze streek te begrijpen. Honderdduizenden families bleven immers gescheiden van het lichaam van hun dierbare overledene. Geen enkele natie heeft dan ook zoveel inspanningen geleverd om de doden te herdenken. Door een massale repatriëring zou de oorlogsherinnering veel sneller achteruitgegaan en misschien wel voor goed verdwenen zijn.

90 jaar later...

Na de Eerste Wereldoorlog bleven in de zuidelijke Westhoek bijna 200.000 militairen zonder bekend graf. Dat zijn er nagenoeg evenveel als de wel geïdentificeerden. De helft van deze vermisten zijn als onbekenden bijgezet op een militaire begraafplaats, 'Unbekannt, Inconnu, Known unto God'. De andere liggen nog steeds 'somewhere in Flanders'. Het gevolg daarvan is dat er ook 90 jaar later nog regelmatig stoffelijke resten gevonden worden. Zo werden bij de uitbreiding van het industrieterrein in Boezinge meer dan 250 skeletten naar boven gehaald. Slechts één daarvan kon geïdentificeerd worden: de Franse Zouaaf François Metzinger. Tot voor enkele jaren gingen nieuw ontdekte Britse gesneuvelden meestal naar Cement House Cemetery in Langemark. Nu wordt bijna altijd gekozen voor de begraafplaats die het dichtst ligt bij de vindplaats. Vondsten van menselijke resten moeten gerapporteerd worden aan de lokale politie in Ieper, die ze ophaalt en overbrengt naar de DOVO kazerne in Poelkapelle. Daar worden ze door de Dienst Oorlogsgraven overgedragen aan het land van herkomst.

De bekendste vondst van de afgelopen jaren zijn ongetwijfeld de Britten die in 1999 naar boven kwamen bij het aanleggen van een tuin op de Molenarelst in Zonnebeke. Eén kon geïdentificeerd worden als John Robert Thomson, gesneuveld op 4 oktober 1917 bij de 2de Gordon Highlanders. Hij is op 21 oktober 2004 met groot ceremonieel bijgezet op Polygon Wood Cemetery in aanwezigheid van twee familieleden.

In het recente verleden heeft ook het herbestuderen van oude archivalia reeds herhaaldelijk geleid tot nieuwe identificaties. Zo kregen vier graven op Paschendaele New British Cemetery in 1991 vooralsnog een naam. Maar de CWGC is terecht voorzichtig met het identificeren op historische basis, vooral sinds de vermeende toewijzing van het graf van de zoon van Rudyard Kipling in maart 1992. Van het opnieuw opgraven voor forensisch onderzoek of DNA kan evenwel nooit sprake zijn. Na een debacle bij de ontgraving van enkele Amerikanen op Lijssehoek en A.D.S. Duhallow Cemetery werd reeds in 1921 beslist om nooit meer ontgravingen toe te staan voor het toekennen van een naam.

De grootste identificatie op basis van historisch onderzoek is zonder twijfel in de jaren 1970 uitgevoerd op het massagraf in Langemark, waardoor 17.000 Duitsers post factum toch een naam kregen op bronzen platen. Dit gebeurde door een vergelijking van nieuwe met oude begraafplaatsregisters. Gezien alle onbekenden hier naartoe gebracht werden, veronderstelde men dat wie in 1918 een bekend graf had en thans niet meer, hier ook effectief begraven ligt. De fouten zijn legio.

Zo maakten wij in 2002 een studie over mijnningenieur Wolfgang Kühne die in Langemark vermeld staat, maar feitelijk nog altijd begraven ligt op de burgerlijke begraafplaats van Wervik. Zijn naam kwam alleen voor in het register van de vroegere nabijgelegen militaire begraafplaats Wervick Nord. In het massagraf rusten ook een onbekend aantal Britten, van wie de resten niet te scheiden waren.

Ook op Britse begraafplaatsen vinden we soms Duitse graven, broederlijk verenigd in de dood of zoals de oude Duitse gravendienst het stelde 'Im Leben ein Feind, im Tode vereint'.

Dit artikel verscheen eerder in de brochure 'Open Monumentendag - 10 september 2006'.

Commonwealth
War Graves
Commission

9 februari 1918: twee Engelse dames brengen bloemen naar graven op de Commonwealth begraafplaats van Abbeville in Frankrijk. "to Fred from mother" en "to our dear son" zijn duidelijk leesbaar...

American Battle
Monuments
Commission

Volksbund
Deutsche
Kriegsgräber-
fürsorge

Agence des
Anciens
Combattants

Remembrance weekend 11 – 12 november 2011